

Vatten känner inga gränser

En studie om planerares upplevelse av ansvarsfördelning och samordning gällande klimatanpassning

Foto: Linnéa Ekenberg

Författare

Linnéa Ekenberg

Oskar Bjarnehed

Handledare

Charlotta Capitao Patrao

Kandidatuppsats i Kulturgeografi

VT 2021

Institutionen för ekonomi och samhälle
Avdelningen för Kulturgeografi
Handelshögskolan vid
Göteborgs Universitet

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN

Förord

Vattnet är en del av Göteborgs identitet. Det har format stadens utveckling och var själva grunden till att Göteborg ligger på den plats det gör idag. Vattnet är vackert, underbart, men också ett hot - speciellt i och med ett förändrat klimat. För att kunna bibehålla Göteborg som en kustnära stad behövs anpassning, och det var det som först fick upp våra ögon för ämnet. Hur ska det gå för Göteborg när stadens kanske främsta fördel - närheten till vattnet - istället blir en nackdel?

Vi vill rikta ett varmt tack till Robin Biddulph, som varit kursansvarig under vår kandidatkurs och som, omständigheterna till trots, lyckats sprida lite glädje under alla zoom-seminarier. Vi vill också tacka Mattias Sandberg, som engagerade sig och bollade idéer med oss i den första fasen av vårt arbete. Sedan vill vi självfallet även tacka vår fantastiska handledare Charlotta Capitaó Patrao, som väglett och varit ett viktigt stöd under arbetets gång.

Ett stort tack går även ut till våra respondenter, både planeraren från Varberg och de från Göteborg. Tack för att ni ställde upp på intervju, och tack för att ni kämpar med att förbättra och skydda samhället mot klimatförändringar. Ert arbete är otroligt viktigt och förtjänar att uppmärksammas!

Göteborg, 2021

Oskar Bjarnehed och Linnéa Ekenberg

Uppsats/Examensarbete:	15 högskolepoäng
Nivå:	Kandidat
Kurs:	KGG320, Samhällsvetenskapligt miljövetarprogram
Termin/år:	VT 2021
Handledare:	Charlotta Capitaø Patrao
Examinator:	Andreas Skriver Hansen
Nyckelord:	Ansvarsfördelning, samverkan, skalor, klimatanpassning, översvämningsskydd

Abstract

Gothenburg is a waterfront city. Due to climate change, this proximity to water leads to an ever-higher risk of flooding. If nothing is done, the city risks severe economic and social consequences due to flooding. To reduce the risks, there is a need to adapt and implement measures for flood protection.

The responsibility for climate change adaptation is divided between national authorities, the County Administrative Board, the municipality and property owners, and coordination is required to implement the necessary measures. Previous research, however, indicates that the coordination does not work, and that the division of responsibilities is unclear. The purpose of this thesis is therefore to investigate how planners at the municipal level feel about the division of responsibilities and coordination between the above-mentioned actors.

Improvement measures are also investigated. The reason why the municipal scale is examined is that the municipality has an overall responsibility for critical societal functions in extreme weather events, and is also responsible for planning future infrastructure. It is therefore important to highlight the planners' reality, as they have a large part in the planning and implementation of flood protections. The data in the thesis has been collected through five qualitative interviews.

The results show that planners feel that there are both barriers and strengths in the work with climate change adaptation and flood protection, linked to the current division of responsibilities and collaboration. The main barriers are perceived to be legislation, land ownership, financing and relations between the actors involved. The main strengths are seen as the progress made in recent years, the relationship with the County Administrative Board and the networks in which the planners participate. Improvement measures that are

highlighted include a change in legislation, increased organization, more support from the national level and a clearer financing model.

Keywords: *division of responsibilities, collaboration, scales, climate change adaptation, flood protection*

Sammanfattning

Göteborg är en stad med närhet till vatten. I och med ett klimat i förändring leder denna närhet till allt högre risk för översvämning, då havet stiger och ökande regnmängder hotar. Om inget görs finns stor risk för svåra ekonomiska och sociala konsekvenser. För att minska riskerna finns ett behov av att klimatanpassa staden och implementera åtgärder för skydd mot översvämningar.

Ansvar för klimatanpassning är idag uppdelat mellan myndigheter, länsstyrelse, kommun och fastighetsägare, och det krävs en samordning mellan dessa aktörer för att implementera nödvändiga åtgärder. Tidigare forskning tyder dock på att samordningen inte fungerar och att ansvarsfördelningen är otydlig. Syftet med denna uppsats är därför att undersöka hur planerare på kommunal nivå upplever att ansvarsfördelningen och samordningen mellan ovan nämnda aktörer fungerar. Även förbättringsåtgärder undersöks. Anledningen till att den kommunala skalan undersöks är att kommunen har ett övergripande ansvar för samhällsviktiga funktioner vid extremväderhändelser, och har även ansvar för att planera framtida infrastruktur. Det är därför viktigt att lyfta fram planerarnas verklighet, eftersom de har en stor del i planering och implementering av översvämningsskydd. Empirin i studien har samlats in genom kvalitativa samtalsintervjuer med fem planerare.

Planerarna upplever att det finns både barriärer och styrkor i arbetet med klimatanpassning och översvämningsskydd, kopplat till den nuvarande ansvarsfördelningen och samverkan. De huvudsakliga barriärerna upplevs vara lagstiftning, markägarförhållanden, finansiering och relationer mellan inblandade aktörer. De huvudsakliga styrkorna ses som de framsteg som gjorts de senaste åren, relationen till Länsstyrelsen och de nätverk som planerarna medverkar i. Förbättringsåtgärder som framhålls är bland annat en förändrad lagstiftning, en ökad organisering, mer stöttning från nationellt håll och en tydligare finansieringsmodell.

Nyckelord: *ansvarsfördelning, samverkan, skolor, klimatanpassning, översvämningsskydd*

Innehållsförteckning

Förord	i
Abstract.....	ii
Sammanfattning.....	iv
1. INLEDNING	1
1.1 Problemformulering	1
1.2 Syfte.....	2
1.3 Forskningsfrågor.....	2
1.4 Kulturgeografisk anknytning	2
1.5 Avgränsningar.....	3
1.6 Definitioner	3
1.6.1 Klimatanpassning.....	3
1.6.2. Översvämningsskydd.....	4
1.6.3 Planerare	4
1.6.4 Skalor	4
2. BAKGRUND	5
2.1 Inledning	5
2.2 Förutsättningar, risker och anpassning i Göteborg.....	5
2.3 Ansvarsfördelning.....	7
2.3.1 Inledning	7
2.3.2 Nationell skala	7
2.3.3 Regional skala.....	8
2.3.4 Kommunal skala	8
2.3.5 Lokal skala.....	9
3. KUNSKAPSÖVERSIKT.....	10
3.1 Inledning	10
3.2 Problematik i ansvarsfördelningen	10
3.3 Planerarens upplevelse	11
4. TEORI.....	12
4.1 Introduktion	12
4.2 Vikten av tydlig ansvarsfördelning och samverkan	12
4.3 Barriärer	13
4.4 Skalor och samverkan	14

5. METOD	16
5.1 Introduktion	16
5.2 Forskningsdesign	16
5.3 Samtalsintervjuer	16
5.4 Urval	17
5.5 Genomförande	18
5.6 Metod för analys	20
5.7 Källkritik	21
5.8 Alternativa metoder	22
5.9 Metoddiskussion	23
6. RESULTAT	25
6.1 Introduktion	25
6.2 Barriärer	25
6.2.1 Lagstiftning	25
6.2.2 Markägareförhållanden.....	27
6.2.3 Relationer mellan aktörer.....	29
6.2.4 Finansiering.....	31
6.3 Styrkor	33
6.3.1 Framsteg och förändring	33
6.3.2 Nätverk.....	33
6.3.3 Länsstyrelsen.....	34
6.4 Förbättringsåtgärder	34
6.4.1 Lagstiftning	34
6.4.2 Organisering.....	35
6.4.3 Nationell stöttning.....	36
6.4.4 Finansieringsmodell	38
7. DISKUSSION	39
7.1 Introduktion	39
7.2 Barriärer	39
7.3 Styrkor	42
7.4 Förbättringsåtgärder	43
8. SLUTSATSER OCH VIDARE FORSKNING	45
8.1 Slutsatser	45

8.2 Vidare forskning	46
9. REFERENSER.....	47
BILAGA 1 - INTERVJUGUIDE.....	51

1. INLEDNING

1.1 Problemformulering

I och med ett klimat i förändring och smältande isar håller havet på att stiga (IPCC, 2019). Hastigheten på stigningen mellan år 2006 och 2015 var 2,5 gånger snabbare än mellan åren 1901–1990, och i framtiden förväntas accelerationen ske ännu snabbare. Även ökad frekvens av extremväder och större mängder nederbörd väntas. Det sätter press på samhällen som ligger i anslutning till havet (IPCC, 2019). För att klara dessa kommande utmaningar är det viktigt att bygga ett anpassningsbart och robust samhälle, och en del i det är att klimatanpassa den fysiska infrastrukturen (Boverket, 2020a). Om det inte görs finns stor risk för översvämningar med svåra ekonomiska och sociala konsekvenser som följd (Länsstyrelsen i Västra Götalands län, 2015).

I Sverige är ansvarsfördelning gällande klimatanpassningsåtgärder fördelad på ett antal aktörer, där både fastighetsägare, kommuner, länsstyrelser och 32 andra myndigheter delar ansvar (Prop. 2017/18:163). Detta har gjort att ansvarsfördelningen upplevs som diffus (Granberg, 2019). 2019 uppgav 70 procent av 225 tillfrågade kommuner att de upplevde att det finns brister i ansvarsfördelningen och samverkan kring klimatanpassningsåtgärder mellan stat, länsstyrelse, kommun och fastighetsägare (Sjöberg, Hjerpe, Lundgren Kownacki & Andersson, 2019). Det är därför intressant att vidare undersöka vart dessa brister kan finnas - och om det finns några styrkor i ansvarsfördelningen och samverkan, för att skapa en nyanserad bild. Studien utgår ifrån upplevelsen hos planerare på kommunal nivå, därför att planering framhålls som en mycket viktig del i Sveriges klimatanpassning (Granberg, 2019). Planerarnas upplevelse spelar därför roll, eftersom det är de som i slutändan planerar staden och ska se till att samhällsviktig byggnation kan skyddas (Granberg, 2019). Genom en kartläggning av planerares upplevelser vill denna studie bidra med kunskap kring den rådande situationen gällande klimatanpassning och översvämningsskydd i Sverige idag. Det görs genom kvalitativa intervjuer med planerare i Göteborg.

Anledningen till att Göteborg valts ut är att det är en stad med flera pågående och kommande stadsutvecklingsprojekt i närhet till vatten (Göteborgs Stad, 2021), samtidigt som förändringar i klimatet gör staden sårbar (Länsstyrelsen Västra Götalands län, 2012). Det är

därför intressant att undersöka de utmaningar och möjligheter för kommunala planerare i Göteborg som följer med ett klimatanpassningsansvar uppdelat mellan olika institutionella skalor.

1.2 Syfte

Syftet med studien är att undersöka hur planerare på kommunal nivå i Göteborg upplever ansvarsfördelning och samverkan mellan nationell, regional, kommunal och lokal skala gällande klimatanpassningsåtgärder för översvämningsskydd. Vidare undersöks planerarnas förslag på förbättringsåtgärder gällande denna samverkan och ansvarsfördelning.

1.3 Forskningsfrågor

1. Hur upplever planerare att ansvarsfördelning och samverkan mellan skalor påverkar möjligheten att implementera klimatanpassningsåtgärder för skydd mot översvämningar?
2. Vilka förbättringsåtgärder i samverkan och ansvarsfördelningen anser planerare skulle gynna implementeringen av översvämningsskydd?

1.4 Kulturgeografisk anknytning

Denna studie utförs inom fälten för kulturgeografi och miljövetenskap. Den kulturgeografiska aspekten återfinns i studiens undersökning av ansvarsfördelning och samverkan mellan skalor. Att studera skalor, och utfallen av processer inom och mellan dessa, är vanligt förekommande inom kulturgeografien (Gregory, Johnston, Pratt, Watts & Whatmore, 2009). Den kulturgeografiska inriktningen återfinns också i att studien undersöker hur socio-politiska processer får rumsliga utfall (Gren & Hallin, 2003), alltså i hur den nuvarande ansvarsfördelningen och samverkan upplevs påverka implementeringsmöjligheterna gällande översvämningsskydd. Det som undersöks är alltså hur vertikala kopplingar mellan skalor upplevs påverka den rumsliga verkligheten i Göteborg. Studien kan även kategoriseras som miljövetenskaplig eftersom klimatanpassningsåtgärder handlar om att beakta och planera för förändringar frammanade av ett skiftande klimat. Studien kan således ses som tvärvetenskaplig, med en förankring i det rumsliga perspektivet genom ett fokus på implementering av klimatanpassningsåtgärder för översvämningsskydd.

1.5 Avgränsningar

I den här uppsatsen undersöks upplevelsen hos planerare på kommunal nivå angående ansvarsfördelning och samverkan mellan nationell, regional, kommunal och lokal skala. Dessa skalor används eftersom ansvaret för olika typer av klimatanpassningsåtgärder ligger hos aktörer på alla skalorna (Prop. 2017/18:163). Ansvar och samverkan på en internationell skala undersöks inte, eftersom det kan tänkas vara för långt ifrån den lokala planerarens verksamhet och därför inte relevant för den här undersökningen.

Undersökningen har avgränsats till att enbart tillfråga planerare på kommunal nivå, eftersom det är planerarna som i slutändan planerar stadens infrastruktur (Granberg, 2019). I en mer omfattande undersökning hade det även kunnat tänkas relevant att undersöka hur ansvars- och samverkansfrågan beaktas på andra skalnivåer, men det skulle ha varit alltför omfattande för en studie på kandidatnivå.

Studien har avgränsats geografiskt genom att enbart undersöka upplevelsen hos planerare i Göteborgs Stad. Detta för att begränsa studiens omfång och ge möjlighet till en djupare undersökning av hur länkar mellan skalor påverkar möjligheten till implementering av anpassningsåtgärder på en specifik plats.

1.6 Definitioner

1.6.1 Klimatanpassning

I 3 § Förordning 2018:1428 om myndigheters klimatanpassningsarbete definieras klimatanpassningsåtgärder som:

“[...]åtgärder som syftar till att skydda miljön, människors liv och hälsa samt egendom genom att samhället anpassas till de konsekvenser som ett förändrat klimat kan medföra” (e-dokument utan sida).

Samma definition av klimatanpassning har använts i denna uppsats, eftersom det är en lagstadgad definition som både myndigheter, Länsstyrelse och kommun utgår ifrån.

1.6.2. Översvämningsskydd

I den här studien har översvämningsskydd definierats till fysiska åtgärder som syftar till att minska risken för översvämning. Exempel på översvämningsskydd är allt ifrån permanenta eller temporära vallar (MSB, 2020) till skapandet av våtmarker (Hedensted Lund, Sehested, Hellesen & Nellemann, 2012) och så kallad “grön infrastruktur”, alltså en blandning av tekniska och naturbaserade lösningar (Staddon m.fl., 2018). Anledningen till att en tydligare definition inte har använts är att översvämningsskydd bör anpassas till varje specifik plats där de ska tillämpas (MSB, 2020), och det ansågs därför olämpligt att använda en snävare definition i denna uppsats.

1.6.3 Planerare

Termen *planerare* har använts för de tjänstemän som deltagit som respondenter. Med planerare åsyftas här de personer som jobbar med planering av klimatanpassningsåtgärder kopplade till översvämningsskydd. *Planerare* är inte respondenternas officiella yrkestitel, utan har använts som en paraplyterm. Anledningen till det är att respondenternas yrkestitlar skiljer sig åt, men samtliga är involverade i planeringen av översvämningsskydd.

1.6.4 Skalor

De skalor som har undersökts är den nationella, regionala, kommunala och lokala skalan. Med den nationella skalan menas här staten och ansvariga myndigheter. Med den regionala skalan menas Länsstyrelsen, och med den kommunala skalan åsyftas kommunen. Den lokala skalan utgörs av fastighetsägare.

2. BAKGRUND

2.1 Inledning

Följande bakgrundsavsnitt är indelat i två delar: *Förutsättningar, risker och anpassning i Göteborg* och *Ansvarsfördelning*. Under det förstnämnda återfinns en kort beskrivning av Göteborgs naturgeografiska förutsättningar gällande översvämning och de åtgärder som idag planeras eller finns på plats för att mitigera risker. Under *Ansvarsfördelning* återfinns en genomgång av statens, de nationella myndigheternas, länsstyrelsernas, kommunens och fastighetsägarnas respektive ansvar i klimatanpassningsfrågan.

2.2 Förutsättningar, risker och anpassning i Göteborg

Just de landskapsmässiga egenskaper som föranledde Göteborgs anläggande är idag grunden till platsens översvämningssproblematik (Göteborg, u.å.). Centrala delar av staden ligger på låglänt mark vid Göta älvs södra och norra strand. Placeringen lämpade sig väl för fortifikation och sjöhandel vid stadens grundande (Göteborg, u.å.), men sett till den väntat ökade risken för översvämningar (Göteborg Stad, 2019) är den mindre passande. Allt eftersom sjöfartsanknutna verksamheter har försvunnit från innerstadens södra och norra älvstränder har planeringen för dessa ytor ställts om till exploatering för bland annat bostäder och arbetsplatser. Närheten till vatten, den låga marknivån och den stora andelen hårdgjord markyta, vilket försämrar infiltration, gör området sårbart. Ytterligare karaktärsdrag i stadens landskap och geologi förstärker översvämningssrisken. Säveån och Mölndalsån har sina utlopp i Göta älv nära centrala delar av staden. Mycket av marken består av lera, vilket försämrar infiltration, och centrala delar av staden är en dalgång mot vilken nederbörd styrs från omkringliggande höjder. Av framtida förhöjda havsvattennivåer, förhöjda flöden i vattendrag och ökad frekvens och intensitet i nederbörd väntas översvämningssrisken öka. Källorna till översvämning är flera, och förekommer idag med varierande konsekvenser. Alla dessa omständigheter sätter press på en upptrappning av planering och implementering av översvämningsskydd (Göteborgs Stad, 2019).

I stadens översiktsplan bedöms riskerna idag samt hur de väntas förändras till år 2100 (Göteborgs Stad, 2019). Av högvatten från havet är konsekvenserna idag måttliga i påverkan och tidsutsträckning. Främst berörs lager- och handelsfastigheter på markplan samt vägar, viadukter och båtbygggar (Göteborgs Stad, 2019). 2100 väntas i enlighet med IPCC:s värsta-

scenario medelvattenytan vara 0,7 m högre än idag samt att högvattentillfällenas frekvens och högstanivå ökar, men de förmodas ha samma varaktighet som idag. Grundvatten förväntas följa den normala ythöjningen, av vilket konsekvenserna är outredda men antagande görs att inläckage och erosion på markförlagd bebyggelse och infrastruktur kan följa. Vidare är det viktigt att vallar och markförhöjning mot vattendrag planeras och konstrueras på sådant sätt att de inte förhindrar grundvatten att strömma ut i vattendraget. En icke-genomsläpplig vall riskerar ansamling av grundvatten inom vallen (Göteborgs Stad, 2019).

Det finns idag en översvämningsrisk vid högvatten i havet eller stor tillkomst av regn- eller smältvatten (Göteborgs Stad, 2019). Det är främst vid Kvillebäcken, Mölndalsån och Säveån det föreligger risk för översvämning med stora konsekvenser. I framtiden kommer mönstret på vattenflödet ändras då regn ersätter snöfall i takt med förhöjd temperatur (Göteborgs Stad, 2019). Skyfall är idag återkommande. Översvämning sker när dagvattensystem och infiltration inte räcker till och avrinning i stället sker via markytan. Översvämning kan följa efter särskilt stora skyfall som i snitt återkommer var 10 - 30:e år (Göteborgs Stad, 2019). Återkomsttiden för skyfallen väntas bli kortare i framtiden. Ökad förtätning i staden med mer hårdlagd yta samt mark- och vallhöjning längs med vattendrag väntas öka översvämningsrisken. Vallningar och markhöjning skapar en skåleffekt, vilket stänger inne nederbörd som faller över mark (Göteborg Stad, 2019).

För att motverka översvämningar från havet dimensioneras bygglov och detaljplan efter förväntad högstanivå och med en meters marginal (Göteborgs Stad, 2019), vilket innebär att golvnivån ska stå 2,8 meter över normal havsnivå. Samhällsviktig byggnation planeras med ytterligare en meters marginal. För skyfall och nivåhöjning i vattendrag saknas planering, lagstiftning och regelverk för såväl översvämningskydd som ansvarsfördelning. Länsstyrelsen har dock riktlinjer för säkerhetsnivåer vid byggnation, men de är inte förenliga med befintlig stadsbild då den säkerhetsnivån skulle innebära stor nivåskillnad i nybyggnation jämfört med befintlig (Göteborg Stad, 2019).

För skyfall har arbete med strukturplaner för avrinningsområden inletts och ambition finns att avrinningsområden för hela staden ska planeras (Göteborgs Stad, 2019). Även hantering av högvatten i vattendrag och hav ska inkluderas. Simuleringar av nederbörd och vattenflöden sammanställs tillsammans med givna landskapsmässiga förutsättningar för att bedöma

passande insatser. Tanken är att kunna styra, avleda, fördröja och magasinera vatten. Skyfallsytor och avrinningsstråk är exempel på åtgärder (Göteborgs Stad, 2019).

Addering av tekniska skydd ses som nödvändigt för att förebygga översvänningsrisken framöver (Göteborgs Stad, 2019). Dessa är vallar längs med vattendrag och portar med pump vid Göta och Nordre Älvs mynning samt vid andra vattendrags utlopp i Göta Älv. Gällande de större vattendragen Säveån och Mölndalsån finns inga precisa åtgärdsstrategier, men planering för vallning och kontrollerade översvänningsområden föreslås i Göteborgs Stads översiktsplan (Göteborgs Stad, 2019).

2.3 Ansvarsfördelning

2.3.1 Inledning

I Sverige finns idag ett stort antal aktörer som är inblandade i klimatanpassningsåtgärder rörande översvänningsrisker (Granberg, 2019). Nedan redovisas den nuvarande ansvarsfördelningen, uppdelad på nationell, regional, kommunal och lokal skala.

2.3.2 Nationell skala

De som ytterst vägleder klimatanpassningsarbetet i Sverige är riksdag och regering, genom att stifta lagar och förordningar (Nationellt kunskapscentrum för klimatanpassning, 2020). Plan- och bygglagen samt Miljöbalken är de två mest betydande. På femårsbasis ska regeringen uppdatera sin strategi för klimatanpassningsarbetet, som bland annat behandlar organisation och ansvarsfördelning. Strategin bestämdes första gången 2018 (Nationellt kunskapscentrum för klimatanpassning, 2020).

Det finns idag 32 nationella myndigheter med ansvar för klimatanpassning inom sina respektive områden (SFS 2018:1428, 1 §). Myndigheterna ska stödja, initiera och utvärdera anpassningsarbetet inom ramen för sina uppdrag, och förvaltar de statlig egendom ska de även ansvara för att denna anpassas (SFS 2018:1428, 4 §). Detta gäller bland annat Trafikverket, som förvaltar statliga vägar och järnvägar (Trafikverket, 2019), och är därför ansvarig för att denna infrastruktur skyddas (SFS 2018:1428, 1 §).

Boverket ansvarar för att samordna klimatanpassningen av den bebyggda miljön (Boverket, 2020b). I uppdraget ingår att se över både ny och befintlig bebyggelse, anläggningar av olika typ, och även parker, vegetation och grönområden. Boverket har i uppdrag att stödja kommunernas arbete med klimatanpassning av den bebyggda miljön. Detta sker tillsammans med Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut (SMHI), Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB), Statens geotekniska institut (SGI) och Länsstyrelserna (Boverket, 2020b).

MSB har i uppdrag att ta fram kartor över översvämningsbenägna områden, som sedan delas med kommuner och Länsstyrelser (MSB, 2020). Kommuner kan också söka bidrag hos MSB för skydd och anpassning av översvämningshotade områden (MSB, 2020). Tillsammans med SGI ska MSB identifiera områden med särskild risk för ras, skred, erosion och översvämning (Sveriges geotekniska institut, 2020). De ska också utreda de samhällsekonomiska konsekvenserna av klimatrelaterade risker (Sveriges geotekniska institut, 2020).

SMHI har i uppdrag att samordna och analysera myndigheters arbete med klimatanpassning (SFS 2018:1428, 12 & 13 §). SMHI driver också Nationellt kunskapscentrum för klimatanpassning, som ska fungera som en plattform för nätverkande, kunskapsutbyte och fortbildning inom klimatanpassningsarbetet (SMHI, u.å.).

2.3.3 Regional skala

Enligt 5 § Förordning 2018:1428 om myndigheters klimatanpassningsarbete har Länsstyrelsen en samordnande roll på regional nivå. Länsstyrelsen ska stödja, initiera och följa upp kommuners åtgärder för klimatanpassning, undersöka hur länet påverkas av klimatförändringarna, och bidra med kunskap och underlag för planering (SFS 2018:1428, 5 §). Länsstyrelserna har också i uppdrag att granska och i vissa fall upphäva detaljplaner och områdesbestämmelser framlagda av kommunen, om dessa skulle kunna leda till risk för människors hälsa eller säkerhet. Översvämningsrisk kan ses som en sådan risk (Prop. 2017/18:163).

2.3.4 Kommunal skala

Kommunerna har en central roll i klimatanpassningsarbetet i Sverige (Granberg, 2019). De har planmonopol, vilket innebär att det är genom kommunerna som den fysiska planeringen

ska ske i Sverige (Prop. 2017/18:163). I Plan- och Bygglagen (SFS 2010:900) finns specificerat att kommuner ska ta hänsyn till, och försöka minska utsattheten för klimatrelaterade översvämningsrisker vid framtagande av översiktsplaner (3 kap. 5 §). Även vid annan planläggning ska klimatrelaterade aspekter beaktas (2 kap. 3 §). Ansvar för detaljplaner sträcker sig 10 år från det att detaljplanen har anlagts, därefter ligger ansvaret på fastighetsägaren (Granberg, 2019).

Kommuner har ansvar för att klimatanpassa de byggnader de äger, kommunala vägnät och allmänna platser (Prop. 2017/18:163). Kommunerna har således två roller i klimatanpassningsarbetet: dels ansvarar de för den egendom de själva äger och förvaltar, dels ska de se till att skador på övrig byggnation och annan infrastruktur inte orsakar ett avbrott i någon av samhällets kritiska funktioner (Prop. 2017/18:163). De är däremot inte ansvariga för att anpassa befintlig egendom, om det ej är deras egna (SOU 2017:42). Det finns möjlighet för kommuner att vidta ytterligare förebyggande anpassningsåtgärder än de som nämnts ovan, förutsatt att de är i linje med allmänintresset i Kommunallagen (Prop. 2017/18:163). Dock får kommunen, enligt Kommunallagen (SFS 2017:725) 2 kap. 8 § 2 st, inte ge stöd som främjar en enskild näringsidkare.

2.3.5 Lokal skala

Ansvar för att skydda befintliga fastigheter och egendom från översvämningsrisker till följd av ett förändrat klimat ligger i första hand på fastighetsägaren, oavsett om denne är en privatperson, ett företag eller en offentlig förvaltning (Prop. 2017/18:163). Fastighetsägaren ska undvika riskfyllt byggande och vidta de skyddsåtgärder som behövs för att skydda den egna egendomen. Fastighetsägaren har dock ingen skyldighet att vidta förebyggande åtgärder (Prop. 2017/18:163). Fastighetsägaren, och försäkringsbolagen, får däremot stå för eventuella kostnader vid skador till följd av klimatförändringar (SOU 2017:42).

3. KUNSKAPSÖVERSIKT

3.1 Inledning

I detta avsnitt redovisas tidigare forskning från Sverige. Avsnittet är uppdelat i två delar, *Problematik i ansvarsfördelningen* och *Planerarens upplevelse*. Först redogörs för tidigare studier av ansvarsfördelning och samverkan inom klimatanpassningsarbetet. Sedan beskrivs hur planerare upplever kontakten med länsstyrelse, exploatörer och expertmyndigheter.

3.2 Problematik i ansvarsfördelningen

Tidigare forskning visar att det finns en problematik kring ansvarsfördelning och samverkan gällande klimatanpassning i Sverige. En studie från 2010 visade att en stor del i problematiken med att implementera klimatanpassningsåtgärder i Göteborg var kopplad till att ansvarsfördelningen mellan stat, länsstyrelse och kommun var oklar (Glaas, Jonsson, Hjerpe, & Andersson-Sköld, 2010). Ytterligare något som påverkade implementeringsmöjligheterna var brist på lagstiftning och nationella riktlinjer (Glaas m.fl., 2010). I en studie från 2011 framhölls konflikterande intressen och organisatoriska hinder som de största barriärerna för implementering av klimatanpassning i Sverige (Simonsson, 2011). Specifikt koordination mellan aktörer, privata och offentliga, framhölls som den mest hindrande faktorn. Ansvarsfördelningen över skalor ansågs innebära ett hinder för att få till gemensam riktning och handling (Simonsson, 2011).

Det har skett en del förändringar sedan 2011. Sveriges riksdag antog 2018 en nationell klimatstrategi och samma år infördes tydligare lagstiftning angående kommunens ansvar vid planläggning (Boverket, 2020b). 2018 författades också en förordning om myndigheters klimatanpassningsarbete (SFS 2018:1428). Detta innebär att förutsättningarna från nationellt håll till viss del har ändrats sedan Glaas m.fl. (2010) och Simonsson (2011) publicerade sina studier. Trots det visade en studie från 2019 att oklarheterna kvarstod (Sjöberg m.fl., 2019). I undersökningen tillfrågades 225 kommuner om brister i arbetet med klimatanpassning (Sjöberg m.fl., 2019). 70 procent av de tillfrågade uppgav att samverkan och ansvarsfördelning mellan kommun, fastighetsägare, stat och andra aktörer inte fungerade tillräckligt. Samma procenttal uppgav även att fastighetsägare inte hade tillräckligt med kunskap eller inte agerade i tillräckligt hög utsträckning. 55 procent av kommunerna upplevde bristande samverkan mellan stat och kommun, och lika många upplevde brister i

lagstiftningen. Lite mindre än hälften av de tillfrågade kommunerna ansåg att de inte fick tillräckligt med stöd från nationella myndigheter och länsstyrelser (Sjöberg m.fl., 2019).

3.3 Planerarens upplevelse

Ugglå och Storbjörk (2012) har utfört kvalitativa intervjuer med ett flertal planerare i olika kommuner. Enligt dem varierar synen på Länsstyrelsens roll som drivande i klimatanpassningsåtgärder. En del planerare menade att Länsstyrelsen inspirerade och skapade kunskap genom att anordna seminarier och ta fram länsövergripande riktlinjer, medan andra tyckte att de i stället ställde krav och satte press på kommunerna. Det fanns en viss spänning i interaktionen mellan Länsstyrelsen och kommunerna, där Länsstyrelsen fungerade både som en samarbetspartner i klimatanpassningsarbetet och kritiskt granskade tilltänkta planer (Ugglå och Storbjörk, 2012).

På kommunal nivå kunde det saknas kunskap om klimatförändringarnas konsekvenser, och utredningar från expertmyndigheter blev då viktiga (Ugglå och Storbjörk, 2012). När kommunerna skulle ta hjälp av nationella expertmyndigheter behövde de betala för utredningarna, och för mindre bemedlade kommuner var det inte alltid möjligt (Ugglå och Storbjörk, 2012). Det ledde till att kommuner inte alltid fick det stöd de behövde för att kunna implementera adekvat klimatanpassning.

4. TEORI

4.1 Introduktion

I det här kapitlet presenteras studiens teoretiska grund. Under avsnittet *Vikten av tydlig ansvarsfördelning och samverkan* redovisas varför ansvarsfördelning och samverkan är viktiga frågor inom klimatanpassning. Sedan följer avsnittet *Barriärer*, där olika barriärer kopplade till ansvarsfördelning och samverkan i klimatanpassning presenteras. Under avsnittet *Skalor och samverkan* redogörs för hur olika organiseringsätt påverkar möjligheten till samverkan mellan skalor. Utifrån detta teoretiska ramverk analyseras sedan studiens resultat.

4.2 Vikten av tydlig ansvarsfördelning och samverkan

Det finns många åtgärder som kan förbättra möjligheten att implementera klimatanpassningsåtgärder. En viktig del i att uppnå ett långsiktigt anpassningsarbete är att forma ett samarbete mellan involverade aktörer (Wamsler & Brink, 2014). På så sätt kan ett system skapas som kan hantera urbana risker. För att uppnå det framhävs vikten av ett tydligt styrningssystem (Wamsler & Brink, 2014). Utan en tydlig koordination mellan olika organisationer och nivåer är det mycket svårt att genomföra klimatanpassningsåtgärder (Hedensted Lund m.fl., 2012; Biesbroek, Klostermann, Termeer, Kabat, 2013). Det är viktigt att den nationella regeringen tar fram lagstiftning och kan skjuta till resurser om så behövs, vilket kan öka möjligheterna för anpassning på lokal nivå (Biesbroek m.fl., 2013). Nationella regeringar kan också stimulera klimatanpassning genom att skapa ett ökat kunskapsutbyte mellan organisatoriska nivåer och olika aktörer, och även genom att instifta nya institutioner (Biesbroek m.fl., 2013). Det är även viktigt att invånare och aktörer från näringslivet engageras, eftersom medborgardialoger och aktörsdeltagande ökar legitimiteten i beslutsfattande för klimatanpassning (Engle & Lemos, 2010). Det gör också så att det finns en större vilja hos privata aktörer att mobilisera för att möta klimatförändringar (Engle & Lemos, 2010; Hedensted Lund m.fl., 2012). Något som ytterligare förbättrar möjligheten till klimatanpassning är att kunskap och information kan utbytas mellan olika aktörer och att det finns tillgängliga nätverk där aktörer från olika institutionella skalor, såväl som från civilsamhället, kan interagera och förhandla (Engle & Lemos, 2010; Hedensted Lund m.fl., 2012; Wamsler & Brink, 2014). Genom nätverkande kan problem diskuteras och lösas, och det utvecklas tillit mellan olika aktörer (Hedensted Lund m.fl., 2012).

4.3 Barriärer

Begreppet "barriär" kan användas som benämning för hinder i implementeringen av klimatanpassningsåtgärder (Moser & Ekstrom, 2010; Biesbroek m.fl., 2013; Cuevas, 2018). Det finns ingen entydig definition av vad som kan anses vara en barriär (Moser & Ekstrom, 2010; Biesbroek m.fl., 2013). En barriär kan ses som omständigheter som har negativa konsekvenser för utfallet av klimatanpassningsåtgärder. Det kan också vara någonting som försvårar implementeringen och leder till ökad tidsåtgång, kostnad och förlorade möjligheter. En barriär är inte en absolut gräns, utan någonting som kan övervinnas genom ansträngning, samverkan och ett skifte i tänkande och resursanvändning (Moser & Ekstrom, 2010; Biesbroek m.fl., 2013).

Lagar kan begränsa vilka mandat en organisation har gällande klimatanpassning. En tänkbar strategi kan då vara att arbeta för revidering av de styrande lagarna (Moser & Ekstrom, 2010). McDonald (2011) instämmer i att revideringen främjar klimatanpassningsarbete eftersom det ger processen nödvändig juridisk stöttning. Problematiken med juridiska svårigheter faller in under vad Cuevas (2018) kallar för "institutionella problem" (s. 504, vår översättning). Med institutionella problem menas, förutom otydlig och fragmenterad lagstiftning, även avsaknad av riktlinjer för integration av klimatanpassningsåtgärder i lokal planering och överlappande policykrav, vilket gör att det kan uppstå en dissonans mellan nationella krav och den lokala verkligheten (Cuevas, 2018).

Wejs, Harvold, Vammen Larsen, och Saglie (2014) menar att komplexitet i styrningen av klimatanpassningsåtgärder på olika beslutsfattande nivåer kan vara en barriär för implementeringen av åtgärder. Om det finns tydliga förväntningar och krav från högre ort på vad kommuner förväntas göra är det större sannolikhet att klimatanpassning genomförs (Wejs et al., 2014). Om sådana förväntningar och krav inte ställs blir variationen i implementeringsåtgärder mellan kommuner större, eftersom ett större fokus sätts på lokal tolkning av lagar och riktlinjer (Wejs m.fl., 2014). Problemet lyfts även av Amundsen, Berglund och Westskog (2010) som förespråkar en mer centraliserad styrning från nationellt håll, vilket tydliggör riktlinjer och minskar lokal variation i anpassningsarbetet. Ett varningens finger höjs dock av Biesbroek m.fl. (2010), som menar att lokala omständigheter och aktörer kan förbises om frågan styrs alltför centralt.

Ytterligare något som kan framhållas som en barriär är “organisatorisk sammanhållning” (Cuevas, 2018, s. 506, vår översättning), vilket innebär graden av samverkan eller variation mellan olika organisationer som är involverade i klimatanpassningsåtgärder. Brist på organisatorisk sammanhållning kan till exempel visa sig genom ett sektorsbaserat klimatanpassningsarbete eller genom en bristande samverkan mellan olika myndigheter (Cuevas, 2018). Dannevig och Aall (2015) har lyft behovet av robustare gränsöverskridande samverkan i form av en organisation som verkar, till exempel, över regional skala och som kan samla och fördela kunskap samt vägleda i planprocessen. Helhetskyddet kan även stärkas när samverkan sker på en högre nivå än den kommunal skalan (Dannevig & Aall, 2015).

Resursbrist kan innebära en barriär i alla steg av klimatanpassningsprocessen (Moser & Ekstrom, 2010). Det kan röra sig om brist på arbetskraft, tid, pengar (Moser & Ekstrom, 2010) eller information (Cuevas, 2018). Bristen på information kan bero på den struktur för kunskapskapande som finns i organisationen av ett lands lokala, regionala och nationella myndigheter (Cuevas, 2018). För att råda bot på resursproblem är det avgörande att insats av resurser görs strategiskt och hamnar på rätt plats och vid rätt tidpunkt. Annars riskerar resursinsatsen att bli kraftlös (Moser & Ekstrom, 2010). McDonald (2011) betonar att finansieringssystem, som möjliggör insamling av avgifter, kan vara en viktig stötteleare i anpassningsarbetet.

4.4 Skalor och samverkan

Gregory m.fl. (2009) menar att sociala processer kan sorteras utefter vilken skala de verkar på. Vissa processer verkar dock på flera skalor samtidigt, och därför är det viktigt att granska processer både inom och mellan skalor. Ofta sker denna påverkan mellan skalor på komplexa sätt som antingen kan destabilisera, dämpa eller förstärka respektive process. Skalor kan ses som hierarkiska i sin natur, men de kan även conceptualiseras som horisontella nätverk (Gregory m.fl., 2009).

Med samverkan menas att verka tillsammans för att åstadkomma något gemensamt (Axelsson & Bihari Axelsson, 2013). Det kan innebära att både disciplinära, professionella och organisatoriska gränser behöver överskridas (Axelsson & Bihari Axelsson, 2013), alltså att en interaktion mellan skalor kan ske (Gregory m.fl., 2009). För att åstadkomma samverkan behövs en integrering av olika aktörer inom det tilltänkta samverkansområdet (Axelsson & Bihari Axelsson, 2013).

Organisationer kan undersökas med hjälp av begreppen differentiering och integrering (Axelsson & Bihari Axelsson, 2013). Differentiering innebär att olika arbetsgrupper eller organisationer struktureras för att utföra olika arbetsuppgifter. Integrering innebär att organisationerna kan samverka på ett sådant sätt att de uppgifter de har går att genomföra på ett adekvat sätt. Integrering kan till exempel ske genom införandet av en hierarki eller ett nätverk (Axelsson & Bihari Axelsson, 2013). Om integreringen sker genom en hierarki innebär det att det inrättas en tydlig hierarkisk struktur där lägre nivåer styrs av de högre. Skulle ett nätverk tillämpas innebär det i stället att integreringen sker via frivillig kommunikation mellan olika parter. Den hierarkiska integreringen kan beskrivas som vertikal i sin struktur, medan nätverksintegreringen kan ses som horisontell (Axelsson & Bihari Axelsson, 2013). I båda fallen kan det tänkas handla om en interaktion mellan olika skalor.

Genom en god differentiering och integrering kan effektivitet uppnås (Axelsson & Bihari Axelsson, 2013). Om differentieringen sker i alltför hög grad kan det i stället leda till en fragmentering av verksamheten, vilket innebär att ansvar delas upp mellan olika organisationer på ett sätt som skapar gråzoner. Delar av verksamheten riskerar då att falla mellan stolarna (Axelsson & Bihari Axelsson, 2013).

5. METOD

5.1 Introduktion

I det här avsnittet beskrivs den metod som använts under studiens gång. De val som gjorts redovisas, motiveras och diskuteras. I kapitlets avsnitt *Forskningsdesign*, *Samtalsintervjuer*, *Urval*, *Genomförande* och *Metod för analys* redovisas en beskrivning och motivering av studiens metod. I avsnitten *Källkritik*, *Alternativa Metoder* och *Metoddiskussion* återfinns en diskussion och kritisk granskning av vald metod.

5.2 Forskningsdesign

I denna studie tillämpas en kvalitativ fallstudiedesign där samtalsintervjuer av respondentkaraktär använts för att samla in data. Fallstudiedesignen lämpar sig väl för kvalitativa undersökningsmetoder, såsom samtalsintervjuer (Bryman, 2012) och ansågs därför lämplig för denna undersökning. Studien kan kategoriseras som en fallstudie eftersom de planerare som tillfrågats alla verkar inom ett geografiskt avgränsat område och det geografiska området (Göteborg som storstad) påverkar studiens utfall (Bryman, 2012).

Genom den kvalitativa samtalsintervjun går det att undersöka de tankar och idéer som finns hos respondenterna (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, Towns, & Wängnerud 2017), vilket korresponderar mot studiens syfte och forskningsfrågor. Utifrån de insamlade svaren har sedan en tematisk analys och jämförelse med tidigare forskning gjorts. Ansatsen i studien har varit induktiv, vilket innebär att ett fokus har legat på det empiriska underlaget och att utifrån det resonera och dra slutsatser (Bryman, 2012). Anledningen till att en induktiv design använts är att det finns en relativt begränsad mängd aktuell litteratur på ämnet inom en svensk kontext. Det ansågs därför passande att anta ett öppet förhållningssätt till svaren snarare än att bearbeta materialet utifrån en redan formulerad hypotes (Esaiasson m.fl., 2017).

5.3 Samtalsintervjuer

Det empiriska underlaget i denna uppsats har samlats in genom samtalsintervjuer. Samtalsintervjuerna var semistrukturerade, vilket innebär att en intervjuguide (se bilaga 1) med frågor skapades före intervjun och följdes då den pågick (Bryman, 2012). I en samtalsundersökning är det brukligt att alla deltagare får i stort sett samma frågor (Esaiasson

m.fl., 2017), vilket också skett i denna studie. Olika följdfrågor har dock ställts för att vidareutveckla intressanta delar av svaren. Genom upplägget har olika uppfattningar på samma ämne kunnat undersökas.

En semistrukturerad samtalsintervju valdes framför en icke-strukturerad. Det gjordes delvis eftersom semistrukturerade intervjuer är bättre när specifika frågor ska diskuteras (Bryman, 2012). Det bedömdes passande för denna studie eftersom både ansvarsfördelning och samverkan över skalor skulle undersökas. En annan anledning var att det var två personer som hållit i intervjuerna, där den ena ställt frågor och den andra antecknat. Rollerna har bytts mellan intervjuer. Bryman (2012) menar att semistrukturerade intervjuer är ett bättre val då olika personer håller i intervjuerna, för att få en liknande struktur mellan intervjutillfällena. Dessutom kan det nämnas att båda intervjuare var relativt oerfarna, och det var därför positivt att det fanns en färdig struktur att utgå ifrån.

Vid samtalsintervjuer av respondentkaraktär är det människors egna upplevelser som undersöks (Esaiasson m.fl., 2017). Eftersom syftet var att undersöka hur kommunala planerare i Göteborg *upplever* att ansvar och samverkan kring klimatanpassning påverkar deras arbete, ansågs den kvalitativa respondentintervjun som en lämplig metod. Hade undersökningsområdet i stället handlat om *hur* ansvar och samverkan ser ut, hade informantintervjuer kunnat anses mer intressanta.

5.4 Urval

I den här studien har ett icke slumpmässigt urval tillämpats, eftersom de respondenter som tillfrågades inte gick att eftersöka i register eller liknande (Esaiasson m.fl., 2017). Eftersom en specifik yrkesgrupps upplevelse har undersökts har centralitet eftersträvat i urvalet (Esaiasson m.fl., 2017). Det har alltså lagts vikt vid att intervjua personer vars arbete har kunnat kopplas till forskningsfrågorna.

Under uppsatsens förarbete kontaktades Stadsbyggnadskontoret i Göteborg med syfte att identifiera ämnen att undersöka. Medarbetare där tipsade om att kontakta Lisa, klimatstrateg. Lisa gick med på att medverka och att hänvisa vidare till kollegor insatta i ämnet. Även Ulf, landskapsarkitekt, tillfrågades. Kontakt togs med honom under förarbetet, när inspiration och insikter kring stadens klimatanpassningsarbete söktes. Ulf och Lisa hade båda närhet till

forskningsfrågorna, och delade dessutom med sig av sina respektive kontaktnät av kollegor insatta i frågan. Således upprättades ett snöbollsurval (Esaiasson m.fl., 2017). Alla respondenter som deltog ombads att hänvisa till andra inom Göteborgs Stad som jobbade med frågorna. Eftersom samma personer rekommenderades flera gånger och alla förutom en av dessa deltog som respondenter, kan det tänkas att hög centralitet har uppnåtts i urvalet. De respondenter som intervjuades presenteras nedan i tabell 1. Samtliga gick med på att synas med förnamn och yrkestitel.

Tabell 1. Respondenternas förnamn och yrkestitel

Namn	Yrkestitel
Eva-Lena	Planeringsledare, Klimatanpassningssamordning
Lisa	Klimatstrateg
Ulf	Landskapsarkitekt
Hans	Planeringsledare, Träd
Dick	Specialist klimatanpassning

Esaiasson m.fl. (2017) framhåller att rekryteringen vid snöbollsurval fortsätter tills det klarlagts vad som skett eller vad som faktiskt råder. Det finns inget bestämt antal personer som bör intervjuas vid samtalsintervjuer, i stället ska intervjuer ske tills dess att en teoretisk mättnad troligtvis har uppstått (Esaiasson m.fl., 2017). Eftersom denna studie baserar sig på individuella upplevelser samt har strikta tidsramar har går det inte att med säkerhet konstatera att mättnad uppnåtts. Däremot går det att argumentera för att det är troligt eftersom de svar som respondenterna lämnade i många fall var liknande. Hade fler intervjuer utförts hade teoretisk mättnad kunnat konstateras med större säkerhet än vad som är möjligt i dagsläget.

5.5 Genomförande

Inför samtalsintervjuerna konstruerades en intervjuguide (se bilaga 1). När en intervjuguide konstrueras är det viktigt att sätta forskningsfrågorna i fokus (Bryman, 2012). Det gjordes genom att dekonstruera varje forskningsfråga för att undersöka dess syfte, och utifrån det

formulerades sedan frågorna i intervjuguiden. Frågorna strukturerades i två block, *Ansvarsfördelning* och *Samverkan*. Uppdelningen gjordes för att ge intervjun ett smidigt flöde. Även om forskningsfrågorna inte följer denna uppdelning upplevdes den som viktig vid operationaliseringen, för att undvika missförstånd och hopblandning av svar rörande ansvarsfördelning respektive samverkan.

En pilotstudie genomfördes med en planerare från Varbergs kommun. Pilotstudien utfördes för att undersöka hur väl intervjufrågorna korresponderade mot forskningsfrågorna och om det utifrån dem gick att få till ett dynamiskt samtal (Esaiasson m.fl., 2017). Efter genomförandet analyserades svaren gentemot frågeställningarna och därefter gjordes vissa ändringar för att förbättra intervjuguiden. Den färdiga intervjuguide som användes finns bifogad som bilaga 1.

Vid intervjuerna ställdes först inledande frågor om samtycke till att medverka. Därefter ställdes några bakgrundsfrågor om respondentens arbete för att skapa kontakt (Esaiasson m.fl., 2017). Sedan ställdes frågor på temat *Ansvarsfördelning*, med syfte att ta reda på i vilken grad respondenten kommit i kontakt med, och upplevde sig påverkad av, ansvarsfördelningen för klimatanpassningsåtgärder på olika skalor. Därefter följde frågor på temat *Samverkan*, där syftet var att ta reda på respondentens upplevelse av samverkan mellan olika skalor. Vid behov ställdes följdfrågor, för att uppmuntra till mer uttömmande svar. Till sist fick respondenten besvara fritt hur samverkan och ansvarsfördelning hade sett ut i en perfekt värld enligt hen. Respondenten gavs också möjlighet att tillägga något utöver det som redan sagts.

Intervjuerna genomfördes via videochattsverktyget Zoom. Den främsta anledningen till det var att det vid tidpunkten då intervjuerna utfördes inte var lämpligt att genomföra dem fysiskt, på grund av Covid-19-pandemin. Samtalsintervjuer bör utföras där respondenten känner sig bekväm (Esaiasson m.fl., 2017). Därför var Zoom fördelaktigt, eftersom respondenterna kunde delta från en plats de själva valt. Det fanns dock en risk att respondenterna skulle kunna känna sig obekväma med videosamtalsformatet, och därför inte svara på samma sätt de skulle ha gjort om intervjun hade skett fysiskt. Detta kan ha påverkat studiens resultat, men anses inte troligt. Flera av respondenterna nämnde att de var mer bekväma i Microsoft Teams än i Zoom, men förutom det verkade de inte obekväma med intervjusituationens format, eller intervjun i övrigt.

Varje intervju varade mellan 40 och 50 minuter. Den ena författaren ställde frågor utifrån intervjuguiden och den andra lyssnade och tog anteckningar. Det finns en risk att respondenten kan känna att det uppstår en skevhet i maktbalans mellan intervjuare och respondent när två intervjuare närvarar (Trost, 2010). Det är dock inte troligt i den här studiens fall, då de intervjuande var två studenter och respondenterna var yrkesaktiva som hade kännedom om ämnet. Det kan dessutom vara fördelaktigt att vara två i vissa situationer, till exempel för att bygga upp förtroende (Trost, 2010).

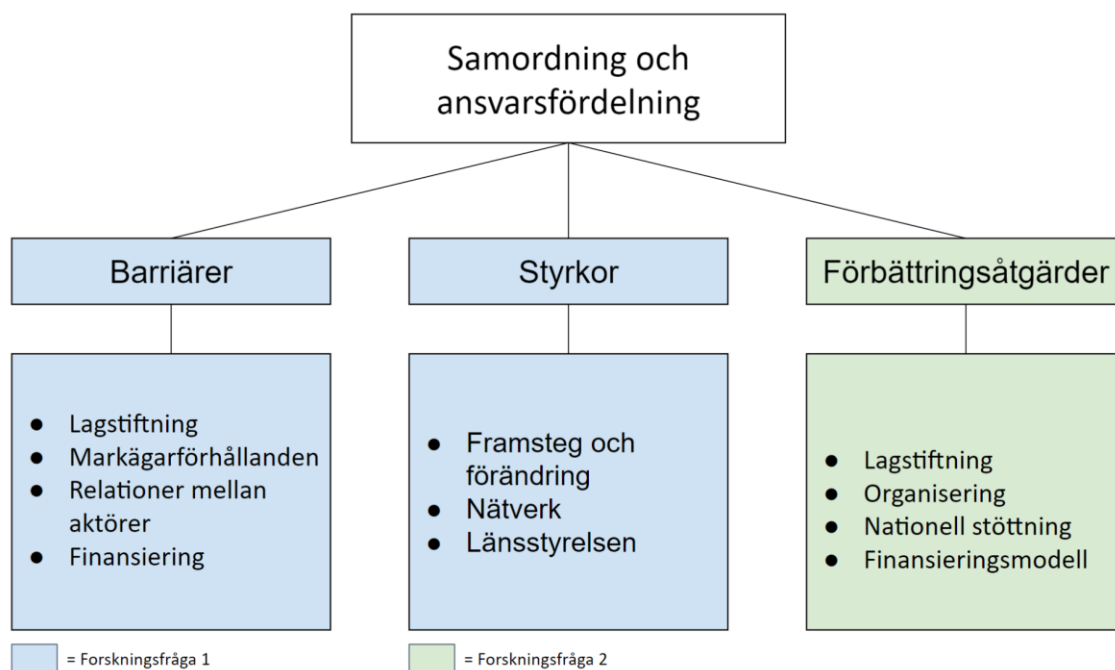
Efter genomförda intervjuer transkriberades inspelningarna. För läsbarhetens skull skrevs talspråk om till skriftspråk. Frekvent använda utfyllnadsord, och utfyllnadsljud, som till exempel "eh" och "ah", skrevs inte ut, vilket enligt Trost (2010) kan vara brukligt vid transkribering. Det lades dock stor vikt vid att bibehålla meningen bakom orden och formuleringar och uttryck behölls intakta. Även pauser och tvekande fördes in i transkriberingen, och markerades av tre punkter, utan klamrar. Intervjun med Dick transkriberades selektivt. Dels eftersom ett mindre antal av svaren berörde relationer mellan skolor, dels för att intervjun utfördes sent i arbetsprocessen, då tiden var knapp och analys av datamaterialet behövde prioriteras. I övrigt transkriberades intervjuerna i sin helhet.

5.6 Metod för analys

Studiens analysmetod var en tematisk analys, i enlighet med den modell Braun och Clarke (2006) beskriver. Metoden kan användas när flera samtalsintervjuer ska kokas ner till samlade redogörelser, vilket gjorde den passande för studiens datauppsättning. Metoden användes för att på ett strukturerat sätt finna mönster i den insamlade empirin, och samla dem i övergripande teman. Denna typ av metod kommer inte utan fallgropar; i sig självt medför den inte analys av datamaterialet, utan bara ett sätt att kategorisera och på så vis ge förutsättning för analys. Det fordrar att analys görs på egen hand, utifrån ett egenvalt teoretiskt ramverk (Braun & Clarke, 2006). Analysen i denna uppsats har gjorts utifrån den teori som återfinns under avsnitten 3. *Kunskapsöversikt* och 4. *Teori*.

Genom att transkribera intervjuerna kunde en första bearbetning av datamaterialet ske (Braun & Clarke, 2006). Under flera genomläsningar söktes och nedtecknades fynd som relaterade till forskningsfrågorna. Baserat på de fynden togs en första omgång av kodord fram;

nyckelord som representerade grupper av likartade fynd. En genomgång av nyckelorden gjordes sedan, där de grupperades ihop till teman. Ett tema är en samling fynd som korrelerar med varandra och är relevanta för studiens forskningsfrågor (Braun & Clarke, 2006). Temana utvärderades sedan för att säkerställa att de inte var för lika varandra, eller innehöll för spretiga fynd. När valda teman var tydligt definierade och åtskilda ställdes de mot forskningsfrågorna, för att fastställa deras relevans. De tre slutgiltiga temana, *Barriärer*, *Styrkor* och *Förbättringsåtgärder*, redovisas tillsammans med respektive underteman i Figur 1.

Figur 1. Presentation av teman och underteman

5.7 Källkritik

När samtalsintervjuer av respondentkaraktär används ska de inte granskas källkritiskt, eftersom det är upplevelsen hos respondenterna som undersöks (Esaiasson m.fl., 2017). Därför återfinns inget källkritiskt förhållningssätt till resultatet av respondentintervjuerna i denna uppsats. Däremot har svaren granskats på ett undersökande och analyserande vis, men stor vikt har lagts vid att inte övertolka dem, vilket är brukligt (Trost, 2010).

Det bör nämnas att mycket av den litteratur som återfinns under avsnitten 3. *Tidigare forskning* och 4. *Teori* är några år gamla och bör därför granskas kritiskt. All litteratur är peer reviewed, vilken gör den tillförlitlig (Moberg, 2015), men det kan ha skett förändringar i

processer och regelverk som gjort den inaktuell. Anledningen till att litteraturen ändå använts har sitt ursprung i att nyare artiklar inte fanns att tillgå, vilket talar för denna studies relevans. Eftersom några av de fallstudier som togs upp under avsnitt 3. *Tidigare forskning* är lite äldre kan det hända att de inte redogör för det aktuella läget. Att ta upp hur situationen såg ut tidigare kan ändå tänkas relevant för att visa på eventuell förändring. De teorier som återfinns under avsnitt 4. *Teori* kan argumenteras vara av en sådan abstraktionsnivå att de fortfarande kan anses relevanta för analys, även om de formulerades för ett antal år sedan.

5.8 Alternativa metoder

En alternativ metod hade kunnat vara att genomföra en strukturerad frågeundersökning. Skillnaderna mellan en samtalsintervju och en frågeundersökning är inte alltid helt självklara, men vid den senare ligger ofta ett större fokus på att ta reda på hur ofta ett fenomen förekommer, medan den tidigare syftar mer till att klargöra en bredd av olika tankestrukturer (Esaiasson m.fl., 2017). Anledningen till att samtalsintervjuer prioriteras som metod i stället för frågeundersökningar härrör till uppsatsens syfte och frågeställningar. Om en frågeundersökning med strukturerade frågor och svarsalternativ hade använts finns risken att vissa svar inte framkommer, om de ej finns med bland de på förhand bestämda svarsalternativen (Couper, 2015).

Ytterligare en metod som hade kunnat användas är fokusgrupper. Fördelen jämfört med samtalsintervjuer är att de minskar intervjuarens roll, och att det kan växa fram nya resonemang och idéer i dynamiken deltagare emellan (Esaiasson m.fl., 2017). Dock är samspelet mellan deltagare inte ett studieobjekt i den här uppsatsen, och metoden prioriterades därför inte. Det fanns också praktiska argument till varför samtalsintervjuer använts i stället för fokusgrupper. Under tiden då uppsatsen författades pågick en pandemi, vilket gjorde att möten i fysiska rum var olämpliga. Även om det skulle ha varit möjligt att genomföra fokusgrupper via Zoom (samtalsintervjuerna har trots allt också genomförts via Zoom) kan det tänkas att en del av det samspel som är fördelen med en fokusgrupp skulle ha försvunnit i och med det digitala mediet. En annan anledning till att fokusgrupper inte använts var att det behövs cirka tre fokusgrupper för varje aspekt som ska analyseras (Esaiasson m.fl., 2017). Metoden kan därför ses som alltför omfattande med tanke på de tidsmässiga restriktioner som finns för en kandidatuppsats. Samtalsintervjuer, å andra sidan,

kräver inte samma tids- och rumsmässiga koordination, och ansågs därför som ett rimligare alternativ.

5.9 Metoddiskussion

Studiens ansats har, som tidigare nämnts, varit induktiv. Det bör dock hållas i åtanke att empirin troligtvis inte har behandlats och tematiserats helt utan förförståelser och bias från tidigare forskning (Braun & Clarke, 2006). Det är därför möjligt att analysen har influerats av tidigare studier av ansvarsfördelning och samverkan kring klimatanpassningsarbete.

Vid samtalsintervjuer bör inte ledande frågor ställas (Trost, 2010). På grund av författarnas oerfarenhet har dock vissa ledande frågor ställts som följdfrågor. Det kan ha lett till att respondenterna givit andra svar än om en mer öppen fråga ställts, och således finns det risk för att oväntade och intressanta fynd har missats. Även om det är möjligt att detta har påverkat slutsatsen till viss del vill författarna dock framhålla att de flesta frågor var av öppen karaktär, och att respondenterna i slutet av intervjutillfällena fick möjlighet att tala fritt om det var något de ville säga som inte tagits upp tidigare. Därför har respondenterna förhoppningsvis fått möjlighet att uttrycka sina upplevelser på ämnet.

Vid samtalsintervjuer är det viktigt att ta etiska aspekter i beaktande (Trost, 2010). Respondenten bör vara medveten om att det är en intervju och att hen när som helst kan avbryta eller hoppa över frågor, utan förklaring (Trost, 2010). För att se till att respondenterna var medvetna om detta skickades ett dokument med information kring intervjuens upplägg ut i samband med förfrågan om att delta. De samtyckesfrågor som ställdes vid intervjuens början visade sig vara bra, eftersom alla respondenter inte haft möjlighet att på förhand läsa igenom informationsunderlaget, och dess innehåll kunde då tas upp muntligt. Detta för att säkerställa att respondenterna var medvetna om sina rättigheter och undersökningens syfte.

Det är viktigt att ta validitet i beaktande vid uppsatsskrivande (Esaiasson m.fl., 2017). Det kan argumenteras för att de teoretiska begrepp som undersökts (upplevelse av ansvarsfördelning och samverkan) inte är alltför komplexa och ligger relativt nära den operationella nivån, vilket stärker studiens begreppsvaliditet (Esaiasson m.fl., 2017). Begreppen har operationaliserats genom de frågor som ingår i intervjuguiden och som ställts under samtalsintervjuerna. Studiens begreppsvaliditet stärktes då en pilotintervju genomfördes med en planerare från Varbergs kommun, eftersom frågorna kunde justeras för att generera svar som korresponderade bättre med frågeställningarna.

En studies reliabilitet utgörs av frånvaron av icke-systematiska, eller slumpmässiga, fel (Esaiasson m.fl., 2017). Något som kan tänkas stärka denna studies reliabilitet är att det är två personer som har författat den, vilket gör att det gått att granska varandras arbete och få två perspektiv i stället för ett. Det minskar risken för slarvfel och feltolkning av datamaterialet. Att intervjuerna spelades in gjorde att det var möjligt att i efterhand granska de rådata som samlats in, för att klargöra att rätt tolkning gjorts. Ett första utkast av studien skickades också till respondenterna, där de fick möjlighet att granska och komma med ändringsförslag för att undvika misstolkningar.

Generaliserbarhetsmöjligheterna vid en fallstudie är omdiskuterade (Esaiasson m.fl., 2017) och denna studie gör ingen ansats till att resultatet ska gå att applicera i en vidare kontext. De resultat som återfinns här kan däremot användas för att göra liknande, eller mer omfattande, studier i andra kontexter.

6. RESULTAT

6.1 Introduktion

I detta kapitel redovisas resultatet av undersökningen. Kapitlet har strukturerats utifrån de teman som tagits fram. Inledningsvis kommer temat *Barriärer*, där de hinder som respondenterna såg med nuvarande ansvarsfördelning och samordning redovisas. Därefter kommer temat *Styrkor*, där de positiva aspekter som respondenterna upplevde presenteras. Båda dessa teman relaterar till forskningsfråga ett. Kapitlet avslutas med temat *Förbättringsåtgärder*, där respondenternas förslag på åtgärder som skulle kunna underlätta implementeringen av klimatanpassningsåtgärder redovisas. Detta tema är kopplat till forskningsfråga två.

6.2 Barriärer

6.2.1 Lagstiftning

Alla de medverkande respondenterna tog upp aktuell lagstiftning som ett hinder för att implementera översvämningsskydd, och menade att lagstiftningen gjorde det svårare att utgå ifrån den nuvarande ansvarsfördelningen. De menade även att lagstiftningen försvårade en bra samverkan. Eva-Lena, Lisa och Ulf upplevde också att det var svårt att implementera åtgärder utifrån den ansvarsfördelning som lagstiftningen dikterar.

Lisa tog upp att det är svårt att jobba utifrån ett helhetsperspektiv med den lagstiftning som råder idag. Hon upplevde att lagstiftningen inte är applicerbar i verkligheten. Även Ulf hade en liknande inställning, och menade att lagstiftningen, såsom den är utformad i dagsläget, inte är fungerande:

Jag brukar säga det att det behövs en haverikommission vad gäller svensk lagstiftning inom klimatanpassningsområdet [...] Lagstiftningen är väl i sig tydlig, men resultatet av den blir ju inte bra.

Ulf

Eva-Lena tog också upp lagstiftningen och menade att problematiken kring den är större än den kring ansvarsfördelningen:

Jag har nog inte främst sett det som att det är ansvarsfrågan som är problemet kanske, utan det är nog att vi inte har... vi har inte lagstiftningen i ryggen. **Eva-Lena**

Dick menade också att lagstiftningen var problematisk, snarare än att ansvarsfördelningen var oklar. Varje aktörs givna ansvar var enligt honom tydligt, men han upplevde kommunens roll enligt lagstiftningen som otydlig och att den hämmar kommunens rådighet över privata fastigheter. Lisa framhöll vid flera tillfällen att ansvarsfördelningen är en av de svåraste aspekterna med att implementera adekvata översvämningsskydd. Hon menade också att lagstiftningens utformning påverkar möjligheten att jobba utifrån ansvarsfördelningen, och att det finns konflikterande lagrum:

[Lagstiftningen] är väldigt luddig och det är svårtolkat, och det finns en hel del mellanrum kan jag säga. Eller, en del saker som inte finns med, och en del saker där olika lagstiftningar till exempel står i konflikt med varandra, vilket gör det väldigt svårt att arbeta utefter den ansvarsfördelning som finns idag. **Lisa**

Även Eva-Lena kommenterade att det finns konflikterande lagstiftning som försvårar det klimatanpassningsarbete som kommunen ska stå för:

[...] det är inte alltid att Miljöbalken och Plan- och bygglagen går hand i hand. Vi kan också se att vi saknar lagstiftning som stödjer själva klimatanpassningsarbetet. Vi har inte rådum, om man säger, att lösa uppgiften därför att vi har inte stöd i lagen för att göra det. Så brister finns. **Eva-Lena**

Både Hans och Dick höll med Lisa och Eva-Lena och menade på att det fanns konflikterande lagstiftning som gjorde det svårt att implementera klimatanpassningsåtgärder.

Lisa och Ulf tog även upp lagstiftning kring att kommunen inte får gynna enskilda fastighetsägare, och att det då blir en komplex fråga eftersom implementeringen av klimatanpassning kan uppfattas gynna vissa men inte andra. Som Lisa uttryckte det:

[...] och sen så är det så att kommunen kan inte gynna en enskild fastighetsägare heller. Så även om vi ser att här skulle vi kunna göra någonting, och jättebra, så kan vi inte riktigt göra det heller om det inte är ur allmänt intresse. För att vi får inte gynna någon enskild. **Lisa**

Det är alltså tydligt att det finns en gemensam upplevelse hos samtliga respondenter att rådande lagstiftning försvårar arbetet med klimatanpassning.

6.2.2 Markägarförhållanden

Fyra av fem respondenter upplevde att den ansvarsfördelning som finns idag leder till ett svårnavigerat läge vad gäller klimatanpassning. De menade att det delvis beror på att ansvaret för anpassning av fastigheter ligger på varje enskild fastighetsägare, samtidigt som kommunen har ett ansvar för att skydda samhällsviktiga funktioner. Det uppstår då en problematik där kommunen inte kan genomföra de bästa åtgärderna eftersom de inte äger marken, och åtgärderna skulle kunna gynna enskilda (se avsnitt 6.2.1 *Lagstiftning* för vidare diskussion kring detta). Kommunen har inte heller möjlighet att ålägga privata fastighetsägare att vidta åtgärder. Problematiken blir extra påtaglig i de fall där kommunen bedriver en samhällsviktig verksamhet, men inte äger fastigheten där verksamheten bedrivs. De har då ingen möjlighet att genomföra nödvändiga åtgärder. Eva-Lena uttryckte det såhär:

[...] när man jobbar med vattenfrågan, alltså vatten flyter ju liksom kring, man kan inte bestämma över vattnet. Då är ju risken liksom att kommunen till exempel skyddar sina fastigheter och om inte privat näringsidkare gör det blir ju det problem. **Eva-Lena**

Lisa nämnde också att fastighetsägare är ansvariga för att anpassa sin egen fastighet, och att det finns risk för att de åtgärder som kommunen genomför inte blir effektiva om inte privata fastighetsägare är med:

Jo, men, nu får man försöka lösa det bit för bit. Och lägga ett pussel. Ja... och utan att man kan jobba med helheten på ett bättre sätt. Just eftersom vi faktiskt inte har möjlighet att gå in på någon annans fastighet till exempel, och göra åtgärder. Så i Göteborg skulle vi till exempel behöva ett högvattenskydd längs med stora delar av älven, men där är det inte kommunen som är fastighetsägare längs med vissa sträckor. Och lämnar man då ett hål i högvattenskyddet, så funkar det ju inte, för då rinner ju vattnet in den vägen. Och så tränger det in bakvägen, om man säger, ändå. Så vi behöver jobba ur ett helhetsperspektiv. **Lisa**

Hon menade även att det är svårt att vidta de åtgärder som krävs för att uppfylla de åtaganden kommunen har när det gäller klimatanpassning. Problemet uppstår både genom att kommunen inte kan gynna enskilda fastighetsägare och för att de skulle behöva göra åtgärder där de inte äger marken:

[...] Vid extrema väder ska samhällsviktiga funktioner fungera [...] Men där är ju på till exempel våra stora sjukhus har inte vi i kommunen någon möjlighet... eller polisstationer som ligger inhyrda hos privata fastighetsägares lokaler. Där kan inte heller vi i kommunen gå in och stötta och göra någonting för då skulle vi gynna en privat fastighetsägare [...] Många av de åtgärderna man skulle behöva göra ligger utanför kommunens fastigheter, till exempel. Vi skulle behöva göra åtgärder där vi inte äger mark eller har rätt till marken. **Lisa**

Ulf menade att den ansvarsfördelning som finns idag kan leda till suboptimeringar av klimatanpassningsåtgärder, eftersom varje enskild fastighet har ansvar för det egna skyddet. Han menade också att det kanske vore bättre om alla ingick i ett skydd längre ut. Han tog även upp problematiken kring att olika fastighetsägare måste samarbeta och förhandla för att få till stånd ett översvämningsskydd som kan beskydda ett större område:

[...] ett översvämmat område drabbar ju inte bara den nyexploaterade delen, eller där det är tänkt att byggas, utan det drabbar ju flera, kanske längre in. Och då ska man räkna på hela det området som blir drabbat, Båtnadsområde kallas det. Då ska respektive fastighetsägare inom det här området bekosta sin andel inom båtnadsområdet, och här kan det ju bli väldigt, väldigt många fastigheter och väldigt, väldigt många tröga förhandlingar, så rent administrativt blir det ogörligt i min bedömning. **Ulf**

Även Hans menade att klimatanpassningsåtgärder kan bli suboptimala om varje enskild fastighetsägare ska vidta åtgärder för den egna fastigheten:

Det blir en komplexitet i det här, fastighetsägare har också skyldighet att skydda sina egna fastigheter från det här...det hjälper ju liksom inte, att fastighetsägare då tar höjd för det här och höjdsätter, exempelvis, och gör någonting för det här som gör att vattnet inte rinner in till honom, men det kan ju rinna in till grannen nedströms, eller skapa problem för grannen nedströms. **Hans**

En annan problematik som både Ulf och Lisa framhåller är att det är svårt att jobba utifrån ett helhetsperspektiv, även när det gäller detaljplaner. Ulf upplever att den ansvarsfördelning som finns idag leder till att åtgärder i vissa fall planeras detaljplan för detaljplan, vilket inte alltid är effektivt, enligt honom.

6.2.3 Relationer mellan aktörer

Samtliga respondenter upplevde att det fanns brister i samordningen mellan olika aktörer involverade i klimatanpassningsåtgärder. Eva-Lena uttryckte att arbetet med klimatanpassning är relativt nytt, och att det därför är någonting som behöver utvecklas. Hon såg dock att det är ett arbete som går framåt, speciellt de sista två till tre åren, och att det finns en samarbetsvilja hos både länsstyrelse, berörda myndigheter och kommuner. Lisa, Ulf och Dick hade dock en lite annan uppfattning gällande myndigheter. Lisa menade att den samordning som finns mot stat och berörda myndigheter är liten. Göteborg försöker vara med och göra sin röst hörd vid olika seminarier eller projekt, påpekade hon, men staten tar inte kommunernas behov och upplevelser i beaktande. Lisa menade därför att kontakten hade kunnat vara bättre. Även Ulf upplevde att staten har tagit en passiv roll i klimatanpassningsfrågan, och att det inte alltid är helt lätt att samarbeta med nationella myndigheter. Dick påpekade också att samverkan med aktörer på nationell skala, till exempel riksdagen, kunde bli bättre för att respektive part skulle få större insikt i varandras arbetssituation. Både Ulf och Lisa tog upp Trafikverket som ett exempel på hur mindre bra samordning kan påverka klimatanpassningsarbetet:

Där skapar det konflikter att de, Trafikverket då, försöker säkra sina anläggningar men ställer till det för staden. Där hade man kanske kunnat, om man hade haft bättre samverkan, eller haft... kunnat jobba mer ihop. **Lisa**

Västlänken har man [Trafikverket] tagit god höjd för klimatanpassning, och det hade varit bättre om den investeringen av klimatanpassning hade synkats ihop med kommunens åtgärder. Men där kör Trafikverket sitt eget race. **Ulf**

Det som Eva-Lena tog upp som en brist i samordningen var kommunikationen ut mot allmänhet och fastighetsägare. För att få en ökad samverkan krävs att olika samhällsaktörer medvetandegörs om behovet av klimatanpassningsåtgärder, menade hon. Fastighetsägare vet inte riktigt vad det är som behöver göras. Både Ulf och Hans uttryckte liknande uppfattningar om att kunskapsläget hos fastighetsägarna inte alltid är så högt när det kommer till klimatanpassning. Både Eva-Lena, Lisa och Ulf tog dock upp att de har svarat på frågor och hållit föredrag då fastighetsägarföreningar hört av sig till kommunen gällande klimatanpassning. Lisa berättade också om de hemsidor som kommunen har där

fastighetsägare kan gå in och ta del av utredningar och modelleringar på ämnet. Ulf menade dock att kommunen inte har någon möjlighet att aktivt informera berörda fastighetsägare:

Men det är ju en stor omedvetenhet både bland fastighetsägare och hyresgäster om den här frågan och vi är för få för att kunna ha riktigt bra personlig information. **Ulf**

Eva-Lena tog upp att en utmaning i samordningen av klimatanpassningsarbetet är att alla aktörer måste vara medvetna om de uppdrag de har, och att det finns en risk att det uppstår konflikter mellan olika aktörer. Hon fortsätter med att det är viktigt att det sker en ökad samverkan mellan offentliga aktörer:

Man kan inte se varje myndighet för sig så tydligt, utan man kanske måste jobba med tvärgående uppdrag. Och det gäller ju egentligen på alla nivåer, vare sig om det är på kommunen, Länsstyrelse, myndigheterna, departementen. Det är ett dilemma, det kostar Sverige väldigt mycket att jobba för avskilt från varandra. Vi måste förstå komplexiteten i klimatanpassningsfrågan. **Eva-Lena**

Ulf och Lisa upplevde båda att det är problematiskt att ansvarsfördelningen på nationell nivå är utspridd på många myndigheter, och menade att det inte alltid finns en bra samverkan mellan dem. Som Ulf uttryckte det:

Den största utmaningen på nationell nivå tycker jag är att det är så pass lite samordning mellan olika myndigheter. Den här frågan, klimatanpassning, den skär ju tvärs igenom nästan alla verk, så, det är oerhört många verk och vi har över 20 olika Länsstyrelser och de är inte helt synkade i sina uppfattningar. **Ulf**

Även Hans tar upp att det blir problematiskt då det finns en alltför stor spridning i ansvarsfördelningen:

Vi sprider ut ansvaret, så oerhört mycket, över så många spelare, att när det då någonting går snett, så är det ju ingen du kan anklaga för, det är precis som det...om du fördelar ut ansvaret på så många spelare, så blir det till slut ansvarsbefrielse, så att säga. **Hans**

Både Lisa och Ulf påpekade att mycket av de nätverk som finns rörande klimatanpassning idag är informella. Ulf menade på att stora delar av hans nätverk kommer att försvinna när han går i pension, och Lisa påpekade att kontaktnätverken är personbaserade.

6.2.4 Finansiering

Fyra av fem respondenter lyfte olika aspekter av finansiering som en barriär gällande ansvarsfördelning och klimatanpassning. Avsaknad av finansieringsmodell samt brist på pengar hos fastighetsägare och kommun var de huvudsakliga barriärerna.

Att kommunen inte har möjlighet att ta betalt av fastighetsägare för att bygga översvämningsskydd framhölls som problematiskt av Lisa, Ulf och Eva-Lena. De menade att finansieringen av översvämningsskydd hämmas av att det inte finns något system på plats för att få in resurser från fastighetsägare som ska ta del av och gynnas av åtgärderna.

Respondenterna menade att staten inte har gjort nog för att ge kommuner möjlighet att implementera ett sådant system. Lisa lyfte att det är ett problem också för andra kommuner, som inte kan arbeta effektivt med klimatanpassning eftersom finansieringsmodell saknas. Eva-Lena saknade en färdig finansieringsmodell från statens håll. Hon menade att det är en huvudpunkt som behöver utvecklas för att komma vidare med anpassningsarbetet. Under gällande lagstiftning kan kommunen inte använda den finansieringslösning som de anser är mest passande:

Så som lagstiftningen är utformad i Sverige så har vi inte hittat att man till exempel kan göra en sådan lösning man kunnat göra i Danmark. Med en taxa, till exempel, för klimatanpassning då [...] Men nu går inte det att göra i Sverige, så att... men det hade ju underlättat. **Eva-Lena**

Ulf menade att finansiering försvåras ytterligare av att kommunala förvaltningar inte får avsätta pengar från ett år till ett annat. Därför går det inte att spara pengar insamlade från exploatörer till att göra större anpassningsåtgärder vid ett senare tillfälle. Ulf framhöll också att avsaknad av uppföljning av pengar hämmar finansieringen:

Man fick för två-tre år sedan medel egentligen, från staten, eller möjlighet till finansiering av utredningar från staten genom någon slags procent på kommunutjämningsbidraget. Men i Göteborg så lade man ju vantarna på det centralt, och det gick ner i svarta hålet. Så det var fem miljoner, ungefär för Göteborgs del, i utredningsmöjlighet, som bara försvann. Och från statlig sida så har man ingen uppföljning på vad det här gick till. Så alltså, delar man ut möjlighet till finansiering från statlig sida, så är min bestämda uppfattning att man måste ha uppföljning, från statens sida. **Ulf**

Kostnaderna för översvämningsskydd är ibland för stora att bära för enskilda kommuner, däribland Göteborg, vilket omöjliggör att kommuner själva ska kunna efterfölja ansvaret de har för implementering. Det lyftes av Lisa, Hans och Eva-Lena. Dock menade Lisa och Eva-Lena att Göteborg relativt sett har goda finansiella och arbetskraftsmässiga resurser att använda till klimatanpassning. Trots det är kostnaderna övermäktiga att bära ensam för Göteborgs Stad:

Och vi har svårt att finansiera de lösningarna som skulle behöva till, för att det är väldigt omfattande.

Lisa

Vi har inte pengarna, och det är sådana oerhörda summor i vissa lägen, inte alla. **Eva-Lena**

Och det finns ingen kommun i Sverige, som kommer kunna klara den kostnaden som det innebär att klimatanpassa, framför allt inte våra kuststäder, eller kustkommuner. **Hans**

Även fastighetsägarnas finansiella förutsättningar framhölls vara en barriär för att de skulle kunna efterleva sitt ansvar för klimatanpassningsåtgärder. Eva-Lena och Lisa menade att eftersom privata fastighetsägare själva bär ansvaret för att den egna fastigheten är skyddad, och att det är en stor kostnad att bära, kunde det leda till att åtgärder uteblir. Följden skulle då bli att helhetsskydd saknas, och att vatten kan komma in på och skada även kringliggande fastigheter via den oskyddade fastigheten.

[Översvämningsskydd] är ju inte gratis, det är ju ganska dyra grejer. Och då innebär det att man kan hamna i en situation där en privatvilla då typ säger "jag har inte råd" och så har de andra på gatan råd och så ja... och då är det ju inte bara så att den fastigheten som inte har råd drabbas som den gjorde innan utan den får ju dessutom ta vattnet från de här andra för man styr ju om vattnet. **Eva-Lena**

Det kan alltså konstateras att på flera plan upplevs bristen på finansiering som hämmande för det fortsatta arbetet. Det gäller inte bara avsaknaden av pengar, utan även hur pengar ska samlas in och hur de budgeteras.

6.3 Styrkor

6.3.1 Framsteg och förändring

Tre av respondenterna upplevde att det finns ett antal befintliga faktorer som bidrar till stärkt samordning. Ulf och Hans menade att införandet av Eva-Lenas tjänst, klimatsanpassningssamordnare, var ett bra initiativ. Hans upplevde att det ger kommunen stärkta kopplingar till regional och nationell nivå. Eva-Lena framhöll att samordningen mellan länsstyrelse, kommun och fastighetsägare präglas av en välvillighet och att mycket dialog och diskussion har förts mellan aktörer på de olika skalorna. Hon såg också positivt på samordningen mellan kommuner, samt mellan kommun, länsstyrelse och myndighet:

Jag tycker [samordningen] fungerar bra. Men det är ju som när man gör... alla nya konstellationer behöver ju sin tid på sig. För att kunna landa i det här. Det finns ingen konflikt i det, det finns ingen motsättning i det. Men vi är lite nya i den här situationen. Det som jag upplever är att myndigheterna, de som är berörda, är väldigt på så att säga. Och Länsstyrelsen såklart. Och de flesta kommuner som är berörda. **Eva-Lena**

6.3.2 Nätverk

Fyra respondenter upplevde att samordningen mellan skalor bidrar med kunskaps- och erfarenhetsutbyte till klimatanpassningsarbetet. Utbytet uppstod i olika nätverk, informella och formella, där respondenterna möter kollegor på andra skalor. Exempel som gavs på informell kontakt var spontana samtal mellan kollegor, medan formell kontakt avsåg seminarier, konferenser och återkommande samlingar i satta arbetsgrupper. I Eva-Lenas uppdrag ingår deltagande i formella nätverk tillsammans med Länsstyrelsen Västra Götaland och myndigheter, där hon möter sakkunniga inom klimatanpassning.

Det handlar väldigt mycket om kunskapsutbyte, erfarenhetsutbyte, uppbyggnad. Till exempel med Boverket, jag sitter med i en styrgrupp där för deras nationella klimatanpassningsarbete... har vi ju en årlig konferens där vi plockar ihop de mest, kanske de aktivaste inom det här området då i Sverige.

Eva-Lena

Lisa upplevde att hon via personlig kontakt med kollegor på andra skalor kan få hjälp och tips kring sakfrågor. Hon upplevde dock att den samverkan som finns kan utvecklas. Ulf ingår i en arbetsgrupp om extremväder. Förutom kommunala förvaltningar ingår även sakkunniga

från Trafikverket och Räddningstjänsten i gruppen. Han menade att gruppen ger möjlighet till informationsutbyte och samverkan organisationerna emellan. Dick menade att såväl informella som formella kontakter bidrar med erfarenheter och effektivisering, eftersom man slipper *“uppfinna hjulet på var sitt håll”* (Dick).

6.3.3 Länsstyrelsen

Fyra av respondenterna upplevde kontakten med Länsstyrelsen som en positiv aspekt i klimatanpassningsarbetet. Eva-Lena upplevde att det finns goda möjligheter till att föra en bra och konstruktiv dialog med Länsstyrelsen och framhöll att det bedrivs ett utvecklingsarbete där Länsstyrelsen och kommunen stöttar varandra. Hon påpekade dock att Länsstyrelsen fortfarande är en myndighet som ska kontrollera kommunen, men att det går att förklara för dem hur det funkar på kommunen, och Länsstyrelsen kan då både stötta och granska. Även Ulf upplevde att det finns ett gott samarbete med Länsstyrelsen. Han menade att Länsstyrelsen har ställt mer krav gällande klimatanpassning de senaste åren, vilket han framhöll som mestadels positivt. Ibland ställer dock Länsstyrelsen krav som kommunen inte har mandat att utföra, menade han, eller som kan upplevas som alltför krävande. Dick upplevde att samverkan med Länsstyrelsen är god och att Länsstyrelsen och kommunen båda jobbar synkat mot samma mål. Lisa påpekade också att kontakten med Länsstyrelsen fungerar bra:

Jag skulle säga för Göteborgs del är [kontakten med Länsstyrelsen] relativt god. Men det kanske också beror på att vi jobbat med frågorna länge, fått jobba ihop med frågorna. Dels för att det varit en hel del... alltså Länsstyrelsen granskar ju varje detaljplan. Så där behöver vi ju i planeringen visa på hur vi hanterar översvämningsriskerna. Och där har vi ju haft många diskussioner under åren. **Lisa**

6.4 Förbättringsåtgärder

6.4.1 Lagstiftning

En ändring i lagstiftningen gällande klimatanpassningsåtgärder framhölls som viktig av fyra av respondenterna, för att ansvarsfördelningen och samverkan mellan skalor ska fungera bättre. Både Eva-Lena, Ulf och Lisa menade att den lagstiftning som finns behöver utvecklas, för att bättre kunna stötta kommunen i klimatanpassningsarbetet. Det behövs ett tydliggörande av hur den faktiska implementeringen av klimatanpassningsåtgärder ska gå till, och i det är en förändrad lagstiftning en viktig del, menade Eva-Lena. Hans och Lisa ville

båda se ett förtydligande av lagstiftningen, där det pekats ut vem som är ansvarig för olika åtgärder. Lisa ville också se en möjlighet för kommunen att kunna ställa krav på befintlig byggnation, på samma sätt som de kan med nyexploateringar:

[...] vi kan ju ställa krav när vi bygger nytt och när vi planerar nytt, men vi har inga möjligheter, på ett enkelt sätt i alla fall, att ställa krav på befintlig bebyggelse. Och det är befintlig bebyggelse som är den största majoriteten. Så hade man kunnat göra det på något sätt, liksom ställa krav på att även befintliga fastigheter ska vara med och bidra, för att kunna lösa klimatanpassningsfrågorna, så hade det förenklats väldigt mycket. **Lisa**

Dick var dock lite mer reserverad och menade att vissa saker kanske behöver ändras, men framhöll vikten av noggranna utredningar först:

Jag tycker att vissa saker bör utredas vidare, för att se mer specifikt vilka justeringar av lagar som krävs. Och utifrån det ta ställning till vilka konsekvenser en förändring kan få, och se om det är motiverat. Så jag säger inte säger att man absolut bör göra vissa förändringar... man måste inse att alla förändringar kan få andra typer av konsekvenser också. **Dick**

Det finns alltså en önskan hos respondenterna att se en förändrad lagstiftning, eller i alla fall en utredning kring detta.

6.4.2 Organisering

Det behövs en bättre organisering mellan skalorna för att uppnå en god samverkan, menade fyra av respondenterna. Eva-Lena påpekade att samverkan är en utvecklingsprocess, där det behövs ett mer integrerat arbetssätt:

Men samverkan behöver utvecklas ännu mer och jag tror inte vi kan jobba så, för att använda ett slitet uttryck, i de här stuprören så mycket utan vi måste vara mer i hängrännorna så att säga. **Eva-Lena**

Även Lisa är inne på att det behövs ett närmare samarbete med andra aktörer för att implementera klimatanpassningsåtgärder. Hon menade bland annat att det behövs större strukturer för att kunna jobba med klimatanpassningsfrågan tillsammans med fastighetsägarna, och att det är svårt eftersom kommunen inte har möjlighet att ställa krav på

att fastighetsägare ska samarbeta. Ulf förde ett liknande resonemang och ville se ett större offentligt ansvar:

Jag tycker att åtgärder för att lindra skadeverkningar funkar ganska dåligt om det är den enskilda fastighetsägaren som ska göra någonting. Garanti för funktionalitet över lång sikt står inte den enskilde fastighetsägaren för utan det måste, enligt min mening, vara en offentlig part som står för den och så är det inte idag. Så det är egentligen ett bekymmer som vi har i Sverige. **Ulf**

Lisa tog upp att hon upplevde att mycket av den kunskap som finns om klimatanpassning är utspridd, och hon skulle gärna vilja se att information samlas på ett ställe för att öka tillgängligheten. Det lyfte även Dick, som menade att erfarenheter behöver delas nationellt för att maximera varje kommuns kunskapsbank. Lisa såg också att det kunskapsutbyte som finns idag skulle kunna bli mycket bättre. Hon framhöll dock att det är något som det jobbas aktivt med. Något annat som Lisa framhöll skulle kunna förbättras var samverkan med omkringliggande kommuner:

Alltså vattnet rör ju sig inom avrinningsområdets gränser och inte geografiskt... eller administrativa gränser. Där hade man ju gärna sett en ökad samverkan med kringliggande kommuner också kring vissa frågor. **Lisa**

Ulf gick ett steg längre i sitt resonemang och menade att det bästa kanske hade varit om klimatanpassning gjorts om till en regional angelägenhet, även om han inte trodde att det var möjligt med den organisering som finns i Sverige idag:

Ja, jag tycker ju att det här [klimatanpassning] egentligen inte är en kommunal fråga, det är en regional fråga, och det skulle ju ligga på regional nivå [...] Och att det inte är en kommunal fråga är ju att vatten känner inga gränser, de är ju väldigt administrativa, de vi har, och regionen är ju lite större. Därför kan man ju göra lite vettigare insatser där. Men det kommer ju aldrig... eller ja... troligen aldrig, ska jag säga, att ske i Sverige, eftersom man har byggt upp systemet så starkt kring kommunerna. **Ulf**

6.4.3 Nationell stöttning

Fyra av fem respondenter upplevde att det fanns utrymme för förbättringsåtgärder för att öka stöttning från stat och myndighet. Det gavs förslag på åtgärder på förbättringar rörande ansvarsfördelning och samverkan skalorna emellan. Eva-Lena, Lisa, och Ulf menade att det

finns behov av en central statlig myndighet som kan förvalta och driva klimatanpassningsåtgärder, övergripande på nationell nivå. Lisa uttryckte det så här:

Alltså staten har ju ett visst ansvar, men... och där ansvaret kring att jobba med frågan är fördelat på väldigt många olika myndigheter. Och det hade förenklats arbetet om det var någon myndighet som hade det övergripande ansvaret att jobba med frågan. Inte som det är idag, att det är väldigt utspritt med väldigt många olika mandat och ansvarsområden. **Lisa**

Hans föreslog i allmänhet mer statlig styrning i frågan. Ulf önskade att mer samverkan skulle ske med Trafikverket kring översvämningsskydd av infrastrukturen de ansvarar för. Ulf menade vidare att den ansvarsfördelning som är på plats idag borde arbetas om helt och att inspiration kan dras från Nederländernas Riksvattenstat, som bland annat förvaltar storskaliga översvämningsskydd:

Ja, man borde göra om hela systemet egentligen, man kan snegla på Nederländerna. De har jobbat med det här sedan urminnes tider, en tredjedel av landet ligger under havsnivån och de har ju byggt upp ett system så att [klimatanpassningen] funkar. **Ulf**

Lisa tyckte också att översvämningsskydd av Göteborg behandlas som en lokal angelägenhet, trots de statliga intressen som finns; till exempel Göteborgs hamn och annan transportinfrastruktur. Hon föreslog ett större engagemang i den kommunala skalan från statligt håll och mer statlig översyn av kommunens behov:

Men jag tänker att det vore väldigt bra om [statliga myndigheter] hade sett, "vad är på agendan ute i kommunerna? Vilka frågor brottas man med, vilka problem har man, vilka möjligheter finns det?" och sådär [...] och att de efterfrågar lite mer, "vad är det som inte funkar, eller varför går det så trögt, eller vad funkar bra?". **Lisa**

Eva-Lena och Lisa önskade att staten i högre grad skulle möjliggöra för kommunen att ta sitt tilldelade ansvar. Även då Eva-Lena tyckte att det skett positiv utveckling rörande hur staten stöttar kommunen under de senaste åren, eftersökte hon och Lisa mer stöd i form av en färdig modell att följa i klimatanpassningsarbetet:

Det hade underlättat om man givetvis från statligt och myndigheters håll hade en mer färdig modell [...] Man kanske skulle varit lite öppnare på statlig nivå, myndighetsnivå, för att inte bara släppa det så fullkomligt till kommunen. **Eva-Lena**

6.4.4 Finansieringsmodell

Eva-Lena, Lisa och Ulf rekommenderade att en finansieringsmodell sätts i bruk, för att kunna samla in pengar från fastighetsägare till översvämningsskydd. Respondenterna menade att det skulle ge kommunen inflytande och mandat att bygga översvämningsskydd, utan att enskilda fastighetsägare gynnas ekonomiskt. Ulf påpekade att en finansieringsavgift gör att ansvar lyfts från fastighetsägare och läggs på kommunen. Eva-Lena hade liknande tankar:

Med en taxa, till exempel, för klimatanpassning då. Och på så sätt få in pengar till ett kollektiv där man kollektivt sen också löser det här problemet. Oavsett fastighetsägare då [...] Det är det absolut enklaste sättet vi kommit fram till också, att få rådighet över översvämningsskydd, är den här taxan. Det är det absolut enklaste. **Eva-Lena**

Ulf lyfte specifikt en modell på regional skala, där regionen och de kommuner som ingår kan samla in en avgift som kan nyttjas till översvämningsskydd. Han föreslog även en finansieringsmodell som tar tillvara på värdeökningen som sker i och med översvämningsskydd av en fastighet:

[...] markvärdet stiger beroende på vad man kan göra inom ett område. Är det en ganska saftig exploatering som möjliggörs så åker ju markvärdet upp rätt ordentligt. Och att ta del av den värdetegringen för att göra åtgärder, det är ju intressant. **Ulf**

De tre respondenterna har alltså en gemensam syn på vad som behövs för att ge kommunen större handlingskraft. Ulf ser utmaningar i att få ett finansieringssystem implementerat, men Eva-Lena framhåller det dock som den enklaste strategin för att få rådighet i frågan.

7. DISKUSSION

7.1 Introduktion

I det här kapitlet återfinns en diskussion där studiens resultat analyseras utifrån tidigare forskning och teori. Kapitlet är strukturerat efter de tre temana *Barriärer*, *Styrkor* och *Förbättringsåtgärder*.

7.2 Barriärer

Resultatet visar att de problem som identifierats i tidigare forskning till viss del kvarstår. Glaas m.fl. (2010) identifierade oklarheter i ansvarsfördelningen, avsaknad av stödjande lagstiftning och nationella riktlinjer som några av de största hindren för klimatanpassning i Göteborg. Respondenterna i denna undersökning upplevde inte ansvarsfördelningen som otydlig, däremot påpekade både Ulf och Lisa att det var svårt att jobba utefter den, vilket tyder på att det fortfarande finns en viss problematik. Samtliga respondenter påpekade dessutom att de saknar stöd i lagstiftningen, men avsaknad av nationella riktlinjer var inget nämntes. Simonsson (2011) menade att koordination mellan olika aktörer kunde ses som det största hindret för klimatanpassning, och det är tydligt utifrån respondenternas upplevelse att även detta är en problematik som kvarstår. Det går att se i respondenternas kontakt med både myndigheter och fastighetsägare. Den samordning som finns mellan skalorna fungerar inte alltid optimalt. Vissa av de problem som togs upp i studierna från 2010 och 2011 kvarstår alltså än idag, vilket var något som även Sjöberg m.fl.s (2019) studie pekade mot.

Planerarna upplevde att det fanns vissa barriärer som hindrade implementeringen av klimatanpassningsåtgärder. En del av dessa kan tänkas falla in under det som Cuevas (2018) benämner som "institutionella problem" (s. 504, vår översättning). Det institutionella problem som främst framhölls av respondenterna var att lagstiftningen på ämnet upplevs som konflikterande och svårapplicerad. Som nämntes tidigare tog ingen av respondenterna upp avsaknad av nationella riktlinjer som en barriär. Däremot menade Lisa att det finns ett svalt intresse från staten gällande de problem som kommunerna upplever vid implementeringen av klimatanpassningsåtgärder. Det går till viss del att koppla an till Cuevas (2018) resonemang om att det kan uppstå en dissonans mellan nationella krav och lokal verklighet. I Cuevas (2018) fall åsyftas att det ställs krav från nationellt håll som lokala institutioner inte har möjlighet att uppfylla, men i fallet med Göteborg verkar det snarare som att kommunen

försöker ställa krav på staten, men inte får mycket gehör. Oavsett så kan det argumenteras för att avsaknaden av intresse och återkoppling från staten kan ses som ett institutionellt problem, och någonting som upplevs hindra implementeringen av klimatanpassningsåtgärder.

Även den barriär som Cuevas (2018) kallar "organisatorisk sammanhållning" (s. 506, vår översättning) återfinns i respondenternas upplevelse av ansvarsfördelning och samverkan kring klimatanpassningsåtgärder över skalor. Till exempel framhöll tre respondenter att de upplevde att samverkan med nationella myndigheter hade varit enklare om det funnits en myndighet med huvudansvar, i stället för att ansvaret spridits ut på flera, såsom det är idag. Även det faktum att fyra respondenter upplevde det svårt att genomföra koordinerade insatser tillsammans med fastighetsägare kan ses som en barriär inom den organisatoriska sammanhållningen. Barriären uppstår eftersom kommunen inte har möjlighet att ställa krav på att fastighetsägare ska samarbeta för att implementera översvämningsskydd, och inte heller har möjlighet att ta betalt eller implementera nödvändiga skydd på mark som de ej äger. Det gör att frivilligt samarbete blir det enda alternativet, vilket ses som svårt att organisera. Att kommunen inte kan ställa krav på fastighetsägarna kan ses som en institutionell barriär, som sedan leder till en barriär i den organisatoriska sammanhållningen. Båda dessa barriärer leder till att det blir svårt att få till helhetslösningar gällande översvämningsskydd.

Fyra av respondenterna upplevde att det fanns en hög differentiering mellan olika offentliga organisationer när det gäller klimatanpassning och översvämningsskydd. Som Axelsson och Bihari Axelsson (2013) konstaterar kan en hög differentiering lätt leda till en fragmentering där vissa uppgifter faller mellan stolarna, och utifrån respondenternas upplevelse verkar det delvis vara fallet när det gäller klimatanpassning och översvämningsskydd. Bland annat Hans resonemang om hur ansvarsfördelningen är så utspridd att ingen tar ansvar talar för en fragmentering inom klimatanpassningsfrågan. Dock ska tilläggas att Eva-Lena påpekade att ansvarsfördelningen inte är ett av de största problemen när det gäller klimatanpassning. Däremot efterfrågar hon att olika aktörer ska jobba mer tvärgående med översvämningsskydd, vilket innebär att hon vill se det som Axelsson och Bihari Axelsson (2013) kallar för en större integrering.

Moser och Ekstrom (2010) framhåller resursbrist som en möjlig barriär för implementeringen av klimatanpassningsåtgärder. Det är något som tre respondenter i denna undersökning tagit

upp som problematiskt. De lyfte både att kommunen inte har möjlighet att finansiera de anpassningsåtgärder som förväntas behövas, och att privata fastighetsägare kanske inte heller har råd. Moser och Ekstrom (2010) tar också upp att det är viktigt att resurser hamnar på rätt ställe. Ulf menade att detta inte alltid sker, och gav ett exempel där ett statligt bidrag som skulle ha gått till klimatanpassning i stället användes på annat håll i kommunen. Det är alltså tydligt att respondenterna upplever barriärer i tillgången till och användningen av monetära resurser.

Något annat som tre respondenter tog upp och som relaterar till resursbristen var att det inte finns någon finansieringsmodell på plats. Eftersom kommunen inte har möjlighet att ta betalt av fastighetsägare, men inte heller har finansiella medel eller lagstöd för att implementera åtgärder själva, kan det ses både som en institutionell barriär och en resursbarriär. Detta eftersom det handlar både om att kommunen inte har lagstöd, och därigenom inte heller möjlighet att införskaffa resurser.

Lisa lyfte att det finns mycket information kring klimatanpassning, men att den är utspridd mellan många aktörer och att det skulle bli enklare om den fanns samlad på ett ställe. Ugglå och Storbjörk (2012) och Cuevas (2018) tar båda upp att brist på tillgänglig information kan ses som en barriär, och Lisas upplevelse går delvis att koppla till detta. Däremot är det ingen av respondenterna som påpekade att det är svårt att få tag på information från myndigheter på grund av svårighet att betala, såsom Ugglå och Storbjörk (2012) menar kan vara fallet. Detta skulle dock kunna bero på att Göteborg är en kommun med relativt stora monetära resurser, vilket två respondenter påpekat. Det skulle också kunna vara så att läget har ändrats sedan 2012 då Ugglå och Storbjörks artikel skrevs.

Som Gregory m.fl. (2009) skriver kan interaktion mellan skalor antingen dämpa, förstärka eller destabilisera processer mellan och inom skalor. Om samverkan och ansvarsfördelning ses som en sådan process mellan stat, myndigheter, länsstyrelse, kommun och fastighetsägare kan det argumenteras för att interaktionen (eller avsaknad av interaktion) medverkar till att dämpa möjligheterna till klimatanpassningsåtgärder. Detta genom de barriärer som uppstår och som redogjorts för ovan. Dock ska det påpekas att interaktion mellan skalor ofta är komplex (Gregory m.fl., 2009) och så är fallet med klimatanpassning för översvämningsskydd. Utfallet är inte enbart dämpande. Därför kommer de styrkor som respondenterna upplevde att diskuteras under nästa avsnitt.

7.3 Styrkor

Det fanns flera delar av arbetet med klimatanpassning som respondenterna upplevde som positivt. Bland annat framhöll Eva-Lena att hon upplevde en välvillighet mellan olika aktörer, och att arbetet gick framåt. Både Ulf och Hans påpekade att införandet av klimatsamordningstjänsten som Eva-Lena innehar stärkte samordningen av klimatanpassningsarbetet. För att kunna implementera klimatanpassningsåtgärder är det viktigt att det finns en tydlig koordination mellan aktörer (Hedensted Lund m.fl., 2012; Biesbroek m.fl., 2013), och eftersom Ulf och Hans upplevde att koordinationen stärktes genom samordningstjänsten, är det tydligt att det kan ses som en styrka.

Samtliga respondenter uppgav att de, genom de både formella och informella nätverk som fanns på plats, hade möjlighet till ett kunskapsutbyte. Eftersom möjligheten till att implementera klimatanpassningsåtgärder ökar om det finns ett kunskapsutbyte mellan olika aktörer (Engle & Lemos, 2010; Hedensted Lund m.fl., 2012; Wamsler & Brink, 2014) kan dessa nätverk därför ses som positiva. Således kan interaktionen mellan de olika skalorna inte enbart ses ha den dämpande effekt som diskuterades i avsnittet 6.2 *Barriärer*, utan det finns också tillfällen då den upplevs som en styrka.

Eva-Lena, Lisa, Ulf och Dick ansåg att samarbetet med Länsstyrelsen fungerade bra, och att det gick att föra en dialog och utvecklas tillsammans med dem. Det ska dock påpekas att Ulf även nämnde att de krav som Länsstyrelsen ställde ibland upplevdes som orimliga, men att han för det mesta såg positivt på att de ställde hårdare krav gällande klimatanpassning. Den dualism i förhållandet till Länsstyrelsen som Uggla och Storbjörk (2012) beskriver, att Länsstyrelsen har dels en granskande och en dels stöttande roll, verkar vara närvarande även inom denna studies kontext. Det kan ses bland annat genom Eva-Lenas resonemang kring hur Länsstyrelsen fortfarande står över dem, även om de också samarbetar. Det verkar dock inte som att synen på Länsstyrelsen som någon som enbart sätter press och ställer krav (Uggla och Storbjörk, 2012) återfinns hos respondenterna. Även Ulf, som påpekade att kraven ibland kan ses som orimliga, menade att det är bra att Länsstyrelsen ställer krav, och både Eva-Lena, Lisa och Dick framhöll att kontakten med Länsstyrelsen var god.

7.4 Förbättringsåtgärder

Fyra av respondenterna föreslog förändringar i befintlig lagstiftning. Ett av förslagen var att förtydliga inblandade aktörers ansvar i klimatanpassningsarbetet. Andra var att ge kommunen ökat inflytande över arbetet på befintliga fastigheter och att tydliggöra hur implementering av klimatanpassningsåtgärder ska gå till. Bisbroek m.fl. (2013) menar, i samklang med respondenterna, att nationella regeringars instiftande av stöttande lagar är viktigt för implementeringen. Respondenternas upplevelse återfinns också hos Moser och Ekstrom (2010) och McDonald (2011), som påpekar vikten av att lagar revideras när de märks hämma en organisations mandat att tillsätta klimatanpassningsåtgärder. Ansvarsbild, inflytande och arbetssätt har i samtalsintervjuerna identifierats som viktiga faktorer för ett fungerande anpassningsarbete. Att respondenterna hörsammas och får adekvat stöttning av lagstiftning verkar vara avgörande för en framgångsrik implementering och möjlighet till helhetslösningar.

Förslagen som respondenterna gav gällande organisering syftade till att ge mer robust och integrerad samverkan och smidigare informationsutbyte, på regional skala (kommuner emellan) och mellan kommun och fastighetsägare. Robust samverkan och koordination mellan inblandade aktörer lyfts i tidigare forskning som viktigt för att få till stånd klimatanpassningsåtgärder (Hedensted Lund, 2012; Biesbroek m.fl., 2013; Wamsler & Brink, 2014). Aktörsdeltagande och medborgardialog gynnar samverkan mellan privata och offentliga aktörer enligt Engle och Lemos (2010) och Hedensted Lund m.fl. (2012). Dessa processer är visserligen redan på plats i det kommunala planarbetet, men kan behöva stärkas med tanke på respondenternas önskan om ökad integrering. Ett grepp som kan argumenteras stärka samverkan är de gränsöverskridande organisationer som förespråkas av Dannevig och Aall (2015). Att anpassningsarbetet görs på en större geografisk skala än den kommunala menas kunna resultera i ett starkare helhetsskydd, utan kommunala variationer (Dannevig & Aall, 2015). Detta resonemang återfinns hos Ulf, som föreslår att en regional instans med klimatanpassningsansvar hade kunnat vara en lösning. Han påpekar att det är speciellt viktigt när det kommer till frågor om vatten och översvämningsskydd, eftersom vatten inte känner några gränser. Här kan det tänkas viktigt för staten att gå in, eftersom en av dess roller i klimatanpassningsarbetet är att instifta nya institutioner (Biesbroek m.fl., 2013). Två respondenter har lyft ett klimatanpassningsnätverk där Göteborgs Stad med kranskommuner ingår, vilket kan ses som ett exempel på en gränsöverskridande organisation. Det kan, med

tanke på respondenternas förslag, argumenteras att samverkan i det nätverket bör stärkas och utökas för att ytterligare facilitera ett kunskapsutbyte. På nationell skala finns Nationellt kunskapscentrum för klimatanpassning (SMHI, 2020), en befintlig organisation som på samma vis skulle kunna stärkas för att hörsamma behoven hos den kommunala planeraren.

För att få rådighet över anpassningar på befintliga fastigheter föreslog tre respondenter att en finansieringsmodell skulle instiftas. Detta för att ge kommunen möjlighet att samla in en taxa av fastighetsägare, och således mandat att genomföra anpassningsåtgärder. Respondenterna vill alltså att koordinationen mellan den kommunala och lokala skalan ska förbättras genom inrättandet av en hierarkisk integrering (Axelsson & Bihari Axelsson, 2013). Med de regelverk som finns idag måste integreringen mellan fastighetsägare och kommuner i stället ske via det som Axelsson och Bihari Axelsson (2013) kallar frivilliga nätverk, eftersom kommunen inte har tvingande mandat. Det är troligt att en lagändring därför måste till för att tillåta insamlandet av taxan, en åtgärd som lyfts av McDonald (2011) som viktig för möjliggörandet av klimatanpassningsåtgärder. Vidare utredning för att ge förutsättningar för implementering av finansieringsmodell bedöms därför vara relevant.

Större involvering och stöttning från nationell skala föreslogs av alla respondenter, vilket de menade skulle stärka samverkan mellan skalorna samt stödja kommunens kapacitet att implementera översvämningsskydd. Av tre respondenter uppmuntrades centralisering av anpassningsarbetet till en nationell eller regional myndighet, något som anses innebära både för- och nackdelar enligt tidigare forskning. Anpassningsprocessen i kommuner kan stärkas om staten bidrar med vägledning (Amundsen m.fl., 2010), men en allt för central styrning kan leda till att lokala omständigheter förbises (Biesbroek m.fl., 2010). Att planeringsansvaret består på kommunal skala kan därför vara passande, men stöttning från regional eller nationell skala bör ses över och stärkas. Till exempel skulle staten kunna ta en mer aktiv roll för att skapa ett kunskapsutbyte mellan skalor och aktörer (Biesbroek m.fl., 2013).

8. SLUTSATSER OCH VIDARE FORSKNING

8.1 Slutsatser

Syftet med denna studie har varit att undersöka hur planerare på kommunal nivå i Göteborg upplever ansvarsfördelningen och samordningen av klimatanpassningsåtgärder för översvämningsskydd mellan nationell, regional, kommunal och lokal skala. Vidare har det också undersökts vilka förbättringsåtgärder de vill se. Detta har uppnåtts genom att besvara följande frågeställningar:

1. Hur upplever planerare att ansvarsfördelning och samordning mellan skalor påverkar möjligheten att implementera klimatanpassningsåtgärder för skydd mot översvämningar?

2. Vilka möjliga förändringsåtgärder i samordningen och ansvarsfördelningen anser planerare skulle kunna gynna implementeringen av översvämningsskydd?

Studiens resultat visar att planerare upplever att den ansvarsfördelning och samordning som finns idag påverkar möjligheten till att implementera klimatanpassningsåtgärder för skydd mot översvämning. De upplever både att det finns barriärer som hindrar implementeringen, och styrkor som förenklar arbetet. På det hela taget verkar det dock som att de barriärer som finns överskuggar styrkorna, och att planerarna upplever en svårighet i att tillämpa klimatanpassning i Göteborg utifrån de nuvarande förhållandena kring ansvarsfördelning och samordning. Flera respondenter menar att även om åtgärder går att införa på kommunens mark är det svårt att få till helhetslösningar, och både lagstiftning och finansiering ställer till problem. Dock ska det påpekas att flera respondenter uppmärksammat att det har hänt mycket på klimatanpassningsfronten de senaste åren, och att det finns goda utvecklingsmöjligheter.

Respondenterna har identifierat faktorer som kan förbättra möjligheterna till implementering. Däribland är införande av finansieringsmodell, översikt och revidering av lagrummet samt mer gränsöverskridande samverkan de förbättringsområden som respondenterna återkommit till. Dessa områden lyfts även av tidigare forskning som viktiga att få rätsida på för framgång i klimatanpassningsarbetet.

8.2 Vidare forskning

Uppsatsens fynd skulle kunna användas för att navigera liknande undersökningar i andra kommuner, då strukturen för klimatanpassningsansvar är lika för alla kommuner (3 kap 5 § Plan- och bygglagen). Utifrån den pilotstudie som utfördes med en planerare i Varberg verkar det som att planerare i Varberg och Göteborg ser lite olika på ansvaret för klimatanpassning, och detta är något som skulle kunna undersökas vidare i framtida studier.

Flera respondenter påpekade också att det fanns en viss problematik gällande den intrakommunala ansvarsfördelningen, vilket var något som inte behandlades här då det inte berörde uppsatsens syfte. Det är dock något som skulle kunna vara intressant för vidare forskning, att undersöka hur ansvarsfördelning och samordning inom den kommunala skalan påverkar möjligheten till klimatanpassningsåtgärder.

Ytterligare forskning skulle kunna undersöka upplevelsen hos tjänstepersoner på andra skalor än den kommunala, för att se hur de upplever klimatanpassningen och nyansera den bild av ansvarsfördelning och samordning mellan skalor som ges i denna uppsats. Vidare forskning skulle också kunna fokusera på andra typer av klimatanpassningsåtgärder än översvämningsskydd, för att undersöka om liknande problematik återfinns även vid implementeringen av åtgärder mot extrema värmeböljor, exempelvis.

9. REFERENSER

- Amundsen, H., Berglund, F., & Westskog, H. (2010). Overcoming Barriers to Climate Change Adaptation—A Question of Multilevel Governance? *Environment and Planning. C, Government & Policy*, 28(2), 276-289. doi: 10.1068/c0941
- Axelsson R. & Bihari Axelsson, S. (2013). Samverkan som samhällsfenomen - några centrala frågeställningar. I R. Axelsson & S. Bihari Axelsson (Red.), *Om samverkan - för utveckling av hälsa och välfärd* (17-37). Studentlitteratur.
- Biesbroek, G.R., Klostermann, J.E.M., Termeer, C.J.A.M., Kabat, P. (2013) On the nature of barriers to climate change adaptation. *Regional Environmental Change* 13, 1119–1129. doi: 10.1007/s10113-013-0421-y
- Biesbroek, G. R., Swart, R. J., Carter, T. R., Cowan, C., Henrichs, T., Mela, H., ... & Rey, D. (2010). Europe adapts to climate change: comparing national adaptation strategies. *Global environmental change*, 20(3), 440-450. doi: 10.1016/j.gloenvcha.2010.03.005
- Boverket (2020a). *Klimatanpassning*. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/planeringsfragor/klimat/klimatanpassning/> Hämtad 2021-03-24.
- Boverket (2020b). *Samordna det nationella klimatanpassningsarbetet för den byggda miljön*. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/uppdrag/klimatanpassningsarbete-for-den-byggda-miljon/> Hämtad 2021-04-02.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* 3(2), 77-101. doi: 10.1191/1478088706qp063oa
- Bryman, A. (2012). *Social Research Methods*. (Fjärde upplagan). Oxford: Oxford University Press.
- Couper, P. (2015). *A Student's Introduction to Geographical Thought: Theories, Philosophies, Methodologies*. London: SAGE Publications Ltd.
- Cuevas, S. C., (2018) Institutional dimensions of climate change adaptation: insights from the Philippines. *Climate Policy*, 18(4), 499-511. doi: 10.1080/14693062.2017.1314245
- Dannevig, H., & Aall, C. (2015). The regional level as boundary organization? An analysis of climate change adaptation governance in Norway. *Environmental Science & Policy*, 54(C), 168-175. doi: 10.1016/j.envsci.2015.07.001
- Engle, N. L., & Lemos, M. C. (2010) Unpacking governance: Building adaptive capacity to climate change of river basins in Brazil. *Global Environmental Change* 20(1), 4-13. doi: 10.1016/j.gloenvcha.2009.07.001
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., Towns, A.E. & Wängnerud, L. (2017). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. (Femte upplagan). Stockholm: Wolters Kluwer.

Glaas, E., Jonsson, A., Hjerpe, M., Andersson-Sköld, Y. (2010). Managing climate change vulnerabilities: formal institutions and knowledge use as determinants of adaptive capacity at the local level in Sweden, *Local Environment*, 15(6), 525-539. doi: 10.1080/13549839.2010.487525

Granberg, M. (2019) *Göteborgsregionen och klimatrisker Klimatanpassning för dåtida och framtida bebyggelse*. (2019:1) Karlstad: Centrum för klimat och säkerhet.

Gregory, D., Johnston, R., Pratt, G., Watts, M., Whatmore, S. (2009). *The Dictionary of Human Geography*. (Femte upplagan). Chichester: Wiley-Blackwell.

Gren, M. & Hallin, P. (2003). *Kulturgeografi en ämnesteoretisk introduktion*. (Första upplagan). Malmö: Liber AB.

Göteborg. (u.å). I *Nationalencyklopedin*. [http://www-ne-se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/göteborg-\(tätort-göteborg-kommun\)](http://www-ne-se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/göteborg-(tätort-göteborg-kommun)) Hämtad 2021-04-05.

Göteborgs Stad (2019). *Översiktsplan för Göteborg: tematiskt tillägg för översvämningsrisker*. <https://goteborg.se/wps/wcm/connect/505ba586-d99d-4abc-8bc8-3473dd28002a/Tematisk+till%C3%A4gg+%C3%96P+%C3%B6versv%C3%A4mningsrisk.pdf?MOD=AJPERES>
Hämtad 2021-03-18.

Hedensted Lund, D., Sehested, K., Hellesen, T., Nellemann, V. (2012) Climate change adaptation in Denmark: enhancement through collaboration and meta-governance? *Local Environment* 17(6-7). 613-628. doi: 10.1080/13549839.2012.678318

IPCC (2019). Summary for Policymakers. In: IPCC Special Report on the Ocean and Cryosphere in a Changing Climate [H.-O. Pörtner, D.C. Roberts, V. Masson-Delmotte, P. Zhai, M. Tignor, E. Poloczanska, K. Mintenbeck, A. Alegria, M. Nicolai, A. Okem, J. Petzold, B. Rama, N.M. Weyer (eds.)]. In press.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län (2012). *Västra Götaland i ett förändrat klimat*. (2012:42). Trosa: Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Enheten för skydd och säkerhet.

Länsstyrelsen i Västra Götalands Län (2015). *Riskhanteringsplan för översvämnings i Göteborg*. (2015:55). Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Enheten för skydd och säkerhet.

Moberg, K. (2015, 3 mars). Är artikeln peer-reviewed? [Bloggpost] *Karolinska institutet universitetsbiblioteket*. <https://kib.ki.se/whatsup/blog/ar-artikeln-peer-reviewed> Hämtad 2021-04-27.

McDonald, J. (2011). The role of law in adapting to climate change. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 2(2), 283-295. doi: 10.1002/wcc.96

MSB (2020). *Översvämning*. <https://www.msb.se/sv/amnesomraden/skydd-mot-olyckor-och-farliga-amnen/naturolyckor-och-klimat/oversvamning/> Hämtad 2021-03-31.

- Moser, S. C., & Ekstrom, J. A. (2010). A framework to diagnose barriers to climate change adaptation. *Proceedings of the national academy of sciences*, 107(51), 22026-22031. doi: 10.1073/pnas.1007887107
- Nationellt kunskapscentrum för klimatanpassning (2020). *Nationellt*. <https://www.klimatanpassning.se/vem-gor-vad/det-offentliga-ansvaret/nationellt-1.26917> Hämtad 2021-04-15.
- Prop. 2017/18:163. *Nationell strategi för klimatanpassning*. Stockholm: Regeringen.
- SFS 2010:900. *Plan- och bygglag*. Stockholm: Finansdepartementet.
- SFS 2017:725. *Kommunallag*. Stockholm: Finansdepartementet.
- SFS 2018:1428. *Förordning om myndigheters klimatanpassningsarbete*. Stockholm: Miljödepartementet.
- Simonsson, L., Swartling, Å. G., André, K., Wallgren, O., & Klein, R. J. (2011). Perceptions of risk and limits to climate change adaptation: Case studies of two Swedish urban regions. In *Climate change adaptation in developed nations* (pp. 321-334). Springer, Dordrecht. doi: 0.1007/978-94-007-0567-8
- Sjöberg, T., Hjerpe, K., Lundgren Kownacki K., Andersson, L. (2019). *Kommunernas arbete med klimatanpassning 2019 – Analys av statusrapportering till SMHI* (Klimatologi nr 55). SMHI.
- SMHI (u.d). *Kunskapscentrum för klimatanpassning*. <https://www.smhi.se/klimat/klimatanpassning/samhallet/nationellt-kunskapscentrum-for-klimatanpassning> Hämtad 2021-04-02.
- SOU 2017:42. *Vem har ansvaret?* Stockholm: Miljö- och energidepartementet.
- Staddon, C., Ward, S., De Vito, L., Zuniga-Teran, A., Gerlak, A.K., Schoeman, Y., ... Booth, G. (2018). Contributions of green infrastructure to enhancing urban resilience. *Environment Systems and Decisions*, 38(3), 330-338. doi: 10.1007/s10669-018-9702-9
- Storbjörk, S., & Ugglå, Y. (2015). The practice of settling and enacting strategic guidelines for climate adaptation in spatial planning: lessons from ten Swedish municipalities. *Regional environmental change*, 15(6), 1133-1143. doi: 10.1007/s10113-014-0690-0
- Sveriges geotekniska institut, (2020). *Identifiera särskilda riskområden*. <https://www.sgi.se/sv/om-sgi/vart-samhallsuppdrag/regeringsuppdrag/identifiera-riskomraden/> Hämtad 2021-04-02.
- Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. (Fjärde upplagan). Lund: Studentlitteratur AB.
- Trafikverket (2019). *Vår verksamhet*. <https://www.trafikverket.se/om-oss/var-verksamhet/> Hämtad 2021-04-26.
- Ugglå, Y. & Storbjörk, S. (2012). Klimatrisker på planerarnas agenda: Att hantera motstridiga krav och kunskapsosäkerhet. *Dansk sociologi* 23(1), 73-95.

Wamsler, C. & Brink, E. (2014) Planning for Climatic Extremes and Variability: A Review of Swedish Municipalities' Adaptation Responses. *Sustainability*, 6(3), 1359-1385. doi: 10.3390/su6031359

Wejs, A., Harvold, K., Vammen Larsen, S., Saglie, I. (2014) Legitimacy building in weak institutional settings: climate change adaptation at local level in Denmark and Norway. *Environmental Politics*, 23(3), 490-508. doi: 10.1080/09644016.2013.854967

BILAGA 1 - INTERVJUGUIDE

Hej! Vad kul att du ställer upp på den här intervjun! *Presentation av intervjuaren*

Hur mår du?

Innan vi börjar med själva frågorna kommer jag att kort presentera upplägget för intervjun. Det här kommer att ta max en timme och vi kommer att ställa frågor om ansvarsfördelning och samverkan rörande klimatanpassning och översvämningsskydd.

Innan vi börjar kommer vi att ställa några frågor rörande information om den här intervjun.

Samtyckesfrågor

1. Intervjun kommer att spelas in, är det okej för dig? Då börjar jag spela in nu.
2. Önskar du att vara anonym eller går det bra att nämna dig vid namn?
3. Är du medveten om att den här intervjun är frivillig, och att du när som helst kan avbryta?
4. Har du fått skriftlig information om den här intervjun och vet varför du har tillfrågats att delta?
5. Vilket pronomen vill du att vi ska använda om dig?

Inledande frågor:

6. Vad jobbar du med? Du får gärna kort beskriva dina arbetsuppgifter.
7. Hur länge har du jobbat på Göteborgs Stad?
8. Har du jobbat med samma frågor på någon annan arbetsplats tidigare?

Ansvarsfördelning

9. Idag är ansvaret för klimatanpassningsåtgärder uppdelat, där både nationella myndigheter, länsstyrelse, kommun och fastighetsägare delar ansvar. Har du kommit i kontakt med den här ansvarsfördelningen i ditt yrke?
 10. Vet du ungefär hur den ser ut, alltså vem som har ansvar för vad?
 11. Tycker du att det finns några oklarheter i ansvarsfördelningen?
 - 11a. Tycker du att lagstiftningen gällande kommunens roll i klimatanpassning är tydlig?

12. På vilket sätt tycker du att ansvarsfördelningen påverkar möjligheterna till att **planera** översvämningsskydd?

13. På vilket sätt tycker du att ansvarsfördelningen påverkar möjligheterna till att **implementera** översvämningsskydd?

14. Du har sagt att..... är en möjlighet/hinder, vilka (ytterligare) möjligheter och hinder ser du med den nuvarande ansvarsfördelningen?

15. Finns det något i ansvarsfördelningen som skulle kunna förändras för att underlätta planeringen och/eller implementeringen av översvämningsskydd?

16. Upplever du att någon annan offentlig eller privat aktör skulle kunna ha ett större ansvar för översvämningsskydd?

Samordning

17. Hur skulle du säga att samordningen av klimatanpassningsarbetet mellan nationella myndigheter, länsstyrelse, kommun och fastighetsägare ser ut idag? Du får gärna beskriva er samordning.

18. Deltar ni i någon typ av nätverk, med andra kommuner, länsstyrelse eller andra aktörer?

19. Vilka möjligheter finns med den nuvarande samordningen? (Till exempel kunskapsutbyte, stöttning osv.)

20a. Vilka utmaningar ser du med den nuvarande samordningen?

20b. Om samordning saknas: Vilka hinder upplever du att bristen på samordning medför?

20. Vilken typ av kontakt har ni med myndigheter, länsstyrelse och fastighetsägare?

21. Hur upplever du den kontakten?

21a. Involverar ni fastighetsägarna i besluten och för en dialog?

21b. Hur upplever du dialogen mellan kommun och länsstyrelse?

22. Finns det något i samordningen som skulle kunna förändras för att underlätta planeringen och/eller implementeringen av översvämningsskydd?

23. Ser du att samordningen med någon/några särskilda aktörer är mindre bra?

24. Hur skulle samordningen med den aktören kunna förbättras enligt dig?

25. I en perfekt värld, hur skulle ansvarsfördelningen och samordningen se ut enligt dig?

Avslutning

26. Nu har vi ställt frågor om ansvarsfördelning och samordning mellan olika skalor. Har du något du skulle vilja lägga till, eller som du känner att vi har missat?